

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Zahraniční politika USA vůči Číně
od 70. let do současnosti**

Tomáš Vandělík

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

**Zahraniční politika USA vůči Číně
od 70. let do současnosti**

Tomáš Vandělík

Vedoucí práce:

PhDr. Pavel Hlaváček, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval vedoucímu své práce PhDr. Pavlu Hlaváčkovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, vlídný přístup, ochotu, trpělivost a čas, který mi věnoval.

Obsah

1 Úvod	9
2 Americko-čínské obchodně-ekonomické vztahy v počátcích svého vývoje (1971-1979).....	12
2.1 Šanghajské komuniké	13
2.2 Číselné hodnoty ekonomických ukazatelů v 70. letech.....	13
2.2.1 Čínské HDP	13
2.2.2 Čínský export do USA – dle čínských statistik.....	14
2.2.3 Americký import z Číny – dle amerických statistik.....	14
2.2.4 Americký export do Číny – dle amerických statistik.....	14
2.2.5 Čínský import z USA – dle čínských statistik.....	15
2.2.6 Společné znaky ukazatelů importu a exportu.....	15
2.3 Důvody počátečního růstu	16
2.4 Ekonomické vztahy v úpadku.....	16
2.5 Cesta k plné normalizaci – čínský a americký impulz	19
2.6 Společné komuniké o navázání diplomatických vztahů.....	20
2.6.1 Kritická otázka Taiwanu při vyjednávání o navazování diplomatických vztahů	20
2.6.2 Americký ústupek.....	21
2.6.3 Vstřícný krok ČLR	22
3 Rozmach obchodně-ekonomických vztahů v 80. letech.....	23
3.1 Cesta k čínským reformám	23
3.2 Čínské reformy	24
3.3 Hong Kong a jeho pozice v americko-čínském obchodu	29
3.4 Americká reakce na čínské reformy	29

3.5 Vstup amerického zboží na čínský trh.....	30
3.6 Americký systém kategorizace obchodních partnerů	31
3.7 Doložka nejvyšších výhod pro Čínu.....	33
3.8 Číselné hodnoty HDP, importu a exportu v 80. letech.....	34
3.8.1 Čínské HDP	34
3.8.2 Neshody v oblasti hodnot exportu v oficiálních čínských a amerických zdrojích	34
3.8.3 Hodnoty amerického importu z Číny – dle amerických statistik	34
3.8.4 Hodnoty čínského exportu do USA – dle čínských statistik.....	35
3.8.5 Americký export do Číny – dle amerických statistik.....	35
3.8.6 Čínský import z USA – dle čínských statistik.....	35
3.8.7 Obchodní deficit a jeho možné vysvětlení	35
4 Obchodně-ekonomické vztahy po skončení studené války (období 1990-2014)	38
4.1 Postoj USA – sankční politika.....	38
4.1.1 Rušení sankcí.....	40
4.1.2 Financování zahraniční pomoci	41
4.2 Doložka nejvyšších výhod a hrozba dalších sankcí.....	41
4.2.1. Politika komplexního zapojování.....	43
4.2.2 Hrozba dalšího uvalení sankcí.....	43
4.3 Útoky 11. září 2001, vstup Číny do WTO a konečné vyřešení otázky doložky nejvyšších výhod.....	45
4.3.1 Čína ve WTO.....	46
4.4 Čína jako strategický partner v novém tisíciletí	48
4.4.1 Americko-čínský strategicko-ekonomický dialog a Americko-čínský strategický a ekonomický dialog.....	49

4.5 Hospodářská recese	50
4.6 Rok 2013 a nejnovější vývoj	51
4.7 Ekonomické ukazatele	53
4.7.1 Čínské HDP	53
4.7.2 Americký import z Číny – dle amerických statistik.....	53
4.7.3 Americký export do Číny – dle amerických statistik.....	54
4.7.4 Čínský export do USA – dle čínských statistik.....	54
4.7.5 Čínský import u USA – dle čínských statistik	55
4.7.6 Bilaterální obchod a obchodní deficit	55
5 Závěr.....	56
6 Seznam literatury	59
7 Resumé	65
8 Příloha	66

1 Úvod

Ve své práci zaměřené na zahraniční politiku Spojených států amerických vůči Čínské lidové republice jsem se rozhodl zabývat dobou od 70. let 20. století do současnosti. Na počátku tohoto období nastal totiž mezi oběma státy nečekaný obrat jak po stránce politické, tak i obchodní. Obě země, jež byly od sebe velmi ideologicky vzdálené, USA jako symbol demokracie na straně jedné a komunistická Čína na straně druhé, spolu navázaly kontakt v rámci sblížovací politiky na pozadí probíhající studené války. Zahraniční politika vůči Číně se tak opět stala předmětem prioritních zájmů americké diplomacie.

Zahraniční politika je multioborovým fenoménem, který zahrnuje velké množství oblastí a témat, jež jsou ovlivňována různými faktory. A právě z toho důvodu s přihlédnutím na stanovený rozsah bakalářské práce jsem se rozhodl zaměřit se jen na obchodní vztahy mezi oběma zmíněnými zeměmi. Cílem práce je tedy popsat vývoj obchodních vztahů a identifikovat klíčové momenty, které je formovaly, tedy na základě obchodní bilance, objemu importu i exportu mezi zeměmi, smluv a jiných dohod, které mezi sebou uzavřely, a měly tak vliv na americko-čínské ekonomické vztahy.

Vývoj obchodních vztahů je z mého pohledu velmi zajímavým předmětem pro zkoumání. Pokud se podíváme na Čínu, můžeme pozorovat změny velkého rozsahu, jež probíhaly od 70. let 20. století. Čína si začala osvojovat nové zásady obchodní politiky a vydala se na cestu ekonomického sblížení se zahraničními státy. V období, kdy spolupráce se Spojenými státy neexistovala, byla země ekonomicky slabá a pro USA nepředstavovala v ekonomickém sektoru významného konkurenta ani obchodního partnera.

Za dobu kratší než půl století se Čína podle některých ukazatelů stala v roce 2014 největší světovou ekonomikou. V seznamu zemí s největšími ekonomikami na pomyslném prvním místě tedy vystřídala dlouhodobě dominující USA (Duncan-Martosko 2014).

Čína je také v současnosti největším vlastníkem amerického dluhu. Číslo k červenci roku 2013 je uvedeno 1,3 bilionu amerických dolarů z celkového dluhu 5,6 bilionů dolarů (Fisher 2013). To je další známkou dynamického ekonomického vývoje mezi zeměmi. Vztah mezi Čínou a Spojenými státy lze tedy označit za jeden z nejdůležitějších bilaterálních vztahů v současnosti na světě. Obě země jsou si tohoto faktu dobře vědomy, stejně tak jako vzájemné závislosti.

Práce je rozdělena do tří hlavních kapitol, které mapují zmíněné časové období a vládu administrativ celkem osmi amerických prezidentů.

V první kapitole popíši prvopočátky komplikovaného vývoje obchodních vztahů. Jedná se přibližně o období 70. let. Zlomovým rokem pro přechod z první kapitoly do druhé je rok 1978, kdy došlo k podepsání tzv. Společného komuniké o navázání diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi. Druhá kapitola se bude zabývat obdobím značné ekonomické expanze od roku 1979 do roku 1990. V kapitole budou popsány čínské reformní činy a americká reakce na ně. Rok 1989 bude přelomovým bodem pro přechod do třetí kapitoly, která bude popisovat období od konce studené války. V první části třetí kapitoly se zaměřím na změny, které ve vztahu mezi zeměmi nastaly po čínském masakru na pekingském náměstí Nebeského klidu. Druhá část kapitoly pojme vývoj, který nastal v novém tisíciletí.

Ve své práci budu čerpat z velkého množství zdrojů. Jako primární zdroj budu převážně používat článek od Dr. Dong Wangové, která se věnuje americko-čínským obchodním vztahům po celou dobu své akademické kariéry. Článek, ze kterého čerpám informace pro všechny mnou psané kapitoly, se jmenuje *China's Trade Relations with the United States in Perspective* a vyšel v roce 2010 v rámci *Journal of Current Chinese Affairs*.

Z internetových zdrojů bych dále rád uvedl například zprávu Congressional research service vytvořenou W. A. Morrisonem a nazvanou *China's economic rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the*

United States, která nabízí celkový pohled na vývoj hospodářství a obchodu obou zemí.

Pro zpracování ekonomického tématu čerpám informace ze zahraničních zdrojů, musím tedy operovat s vysokými čísly desítkové soustavy. Americký systém používá odlišné názvosloví pro vysoká čísla v porovnání s českým. Vzhledem k tomu, že práci píši v českém jazyce, budu používat názvosloví české. To znamená, že 1 bilion odpovídá 10^{12} a nikoliv 10^9 .

2 Americko-čínské obchodně-ekonomické vztahy v počátcích svého vývoje (1971-1979)

Nová etapa americko-čínských vztahů započala jako součást zahraniční strategie Richarda Nixona a jeho poradce pro bezpečnost Henryho Kissingera¹. Součástí plánu Nixonovy administrativy bylo přehodnocení vztahů s Čínou a kroky v rámci tzv. triangulární diplomacie², která měla být prostředkem pro ovlivňování politického jednání Sovětského svazu i Číny (Suchý 2004: 11).

Již na konci 60. let 20. století započala Nixonova administrativa přehodnocovat své postoje k Číně, vůči které bylo uvaleno embargo uplatňované od vzniku Čínské lidové republiky v roce 1949, a zahájila postupné kroky k odstranění izolace obou zemí zřeknutím se politiky zadržování a izolace Číny (Cohen 2010: 181–182).

Na začátku roku 1971 americké ministerstvo zahraničních věcí zrušilo omezení pro své občany navštěvující Čínu a v dubnu téhož roku byl americký team hráčů stolního tenisu pozván do čínského Pekingu, což bývá označováno jako tzv. ping-pongová diplomacie, která byla prostředkem počátečního americko-čínského sblížení. V tom samém měsíci administrativa prezidenta Nixona oznámila svůj plán na odstranění omezení v obchodu a cestování mezi zeměmi. Spojené státy americké začaly vydávat víza pro čínské občany cestující do USA a občanům Spojených států bylo umožněno posílat peníze čínským občanům nebo organizacím bez nutnosti vyžádat si povolení od Ministerstva financí USA (Wang 2010: 169).

Limity v oblasti obchodu začaly tedy být pomalým tempem postupně snižovány. V době, kdy stále platilo embargo uvalené na Čínu, americké ropné společnosti začaly poskytovat palivo lodím i letadlům směřujícím z Číny i do ní.

¹ Henry Kissinger hrál důležitou roli v otázce zahraničně-politického směřování Spojených států v 70. letech. Henry Kissinger nejprve vykonával funkci poradce v oblasti bezpečnosti a později zastával i post ministra zahraničí v administrativě prezidentů Richarda Nixona i jeho nástupce Geralda Forda (U. S. Department of State 2014).

² V rámci politiky triangulární diplomacie Spojené státy dobrými vztahy s Čínou vyvažovaly vliv Sovětského svazu v globální politice (Natoaktual 2011).

Palivo nebylo poskytnuto pouze těm čínským tankerům, které zásobovaly KILDR, Kubu nebo Severní Vietnam (Wang 2010: 169).

V červnu roku 1971 nakonec zrušily Spojené státy americké platební i obchodní embargo a následující měsíc podnikl Henry Kissinger svou první cestu do Číny. Do země se vydal s prostým, leč utajovaným posláním. Měl zjistit, jaká by byla reakce v případě plného uznání diplomatických styků USA a ČLR (Eckstein 1975: 134; Tindall-Shi 1998: 1166–1167).

2.1 Šanghajské komuniké

Nová strategie americké zahraniční politiky byla velmi kladně přijímána a podporována širokou veřejností, avšak některá média upozorňovala na možné negativní důsledky politického jednání (Terrill 1980: 104; Wang 2010: 170). V únoru 1972 uskutečnil svou první oficiální cestu do Číny prezident Nixon, došlo k podepsání Šanghajského komuniké, a tím byla otevřena cesta k normalizaci vzájemných politických i obchodních vztahů (Cohen 2010: 220; Terrill 1980: 104). Obě země projevily svůj zájem dále posilovat vzájemné vztahy, a zavázaly se k výkonu politické činnosti, která povede k naplňování vyřčených cílů (Tung 1982: 1).

2.2 Číselné hodnoty ekonomických ukazatelů v 70. letech

Základní překážky pro rozvoj vzájemných vztahů byly odstraněny, a tak spolu státy navázaly první ekonomicko-obchodní styky. V následující části se budu zabývat ekonomickými daty, která dokládají objem exportovaného a importovaného zboží, ukazují ekonomický růst země, který je hlavním makroekonomickým cílem každé země.

2.2.1 Čínské HDP

Při pohledu na růst HDP obou zemí můžeme pozorovat růst čínského HDP téměř o 100 miliard amerických dolarů během deseti let. V roce 1970 bylo u sledovaného ukazatele země přibližně 91,5 miliardy dolarů a v roce 1980 miliard 189. Postupný nárůst je možný pozorovat každým rokem s výjimkou roku 1978, kdy došlo k poklesu o 24 miliard (World bank 2015). Čínský růst

lze přisoudit i širší americko-čínské spolupráci, protože například v předchozí dekádě, kdy byla Čína ze západního směru izolovaná, byl růst čínského HDP minimální (World bank 2015).

2.2.2 Čínský export do USA – dle čínských statistik

Čínský vývoz do Spojených států na počátku normalizace nabyl dle předpokladů pomalý a postupný nárůst. Nejvyšší růst byl zaznamenán mezi lety 1973 a 1974, kdy se vývoz zvýšil o více jak 60 milionů dolarů na celkovou hodnotu 102,86 milionů amerických dolarů. V následujících letech docházelo k postupnému zvyšování v přibližných hodnotách o 30 milionů dolarů. Skokový nárůst nastal až v roce 1978, kdy hodnota importu vykazovala 270,60 milionů dolarů, a v roce 1979, kdy pozorujeme objem importu za 595,01 milionů (Wang 2010: 174).

2.2.3 Americký import z Číny – dle amerických statistik

Americký import z Číny zaznamenal v 70. letech pomalý růst bez významných poklesů či rapidních růstů až do roku 1977. V následujících dvou letech pak hodnoty vykazují skokové zvýšení o více jak 120 milionů dolarů pro rok 1978 a v roce 1979 o dalších přibližně 250 milionů. Na začátku desetiletí byla cena na 4,7 milionech dolarů a o osm let později na konečných 592,3 milionech (Wang 2010: 174).

2.2.4 Americký export do Číny – dle amerických statistik

Na druhou stranu americký vývoz v prvních normalizačních letech vykazoval nečekaně rostoucí čísla. Nejvyššího růstu bylo dosaženo v letech 1973 a 1974. Export ze Spojených států nabyl hned v počátcích takové důležitosti, že se USA staly po Japonsku nejvýznamnějším čínským dodavatelem (Eckstein 1975: 134). Statistika vykazuje míru amerického exportu za rok 1973 v hodnotě 689,1 milionů dolarů. O rok později došlo k zpomalení růstu, ale i přesto tabulky hovoří o hodnotě 806,9 milionů dolarů. Jedná se tedy o rapidní nárůst, když vezmeme v úvahu, že v roce 1971 byla hodnota vývozu nulová a roku 1972 pouze v orientační hodnotě 60 milionů dolarů (Wang 2010: 174).

V roce 1975 nastala krize, která pokračovala po dobu dalších dvou let. Hodnota vývozu se rapidně propadla na 303,6 milionů dolarů a v letech 1976 a 1977 nebyla vyšší než 180 milionů. Ohromný restart přinesl až rok 1979, kdy americký export do Číny zaznamenal hodnotu 1 724 milionů dolarů (Wang 2010: 174).

2.2.5 Čínský import z USA – dle čínských statistik

Výsledky čínského importu vykazují podobné tendence, které můžeme sledovat i v předchozí kategorii. Nejvyšší hodnoty byly dosaženy v roce 1974 a od té doby klesaly až roku 1978, kdy bylo dosaženo nové maximum v podobě 721 milionů dolarů. V roce 1979 se opět opakuje stejná situace jako v ostatních kategoriích. Hodnota dovozu skokově narostla o více jak jednu miliardu amerických dolarů (Wang 2010: 174).

2.2.6 Společné znaky ukazatelů importu a exportu

Číselné hodnoty bilaterálního obchodu se liší v závislosti na tom, z jakého zdroje pocházejí. Obecně lze říct, že u většiny případů vykazují americké statistiky hodnoty vyšší. Ovšem jejich číselné rozdíly v 70. letech nepůsobily závažným dojmem jako například o desetiletí později. O rozdílných výsledcích statistik budu proto dále hovořit v druhé kapitole. Co se však týká zkoumaného období této kapitoly, je pro náš případ mnohem důležitější zabývat se určitými trendy, které mají všechny kategorie společné bez rozdílu původu číselných zdrojů.

Ještě v roce 1970 byl vzájemný obchod Číny a USA na nulové úrovni. Po podepsání Šanghajského komuniké zahraniční obchod Číny velmi rychle expandoval a vykazoval relativně vysoká čísla. Od roku 1973 ale nastalo zpomalení růstu, a v některých již zmíněných sférách dokonce propad, který přetrvával až roku 1978 respektive 1979. V následující části práce představím, jak vypadaly obchodní vztahy v 70. letech a nastíním důvody propadu ekonomických ukazatelů a následného růstu ke konci desetiletí.

2.3 Důvody počátečního růstu

Čínská zahraniční strategie tak nabrala nový směr. Ještě v 60. letech čínská vláda uplatňovala politiku soběstačnosti, ekonomicky se země méně orientovala na obchod, a import do země byl tudíž minimální. Alexander Eckstein tvrdí, že hlavním motivem pro minimalizaci importu byla rostoucí sovětsko-čínská roztržka v té době (Eckstein 1975: 137–138).

Po podepsání Komuniké byly představeny nové obchodní programy. Velký důraz byl čínskou stranou kladen na těžbu ropy a získávání energie. Ambiciózním plánem iniciovaným na konci roku 1972 byl například import elektráren. V následujících třech letech od jeho dokončení došlo k podepsání přibližně 45 kontraktů o koupi přibližně sta kompletních elektráren v odhadované hodnotě 2,2 miliardy amerických dolarů (Eckstein 1975: 139–140).

Jednalo se o prodej celých elektráren, budovy byly postaveny Číňany a vybavení bylo dopraveno do země společně se zkušenými zahraničními techniky z velké části z USA, kteří učili čínský personál správnému řízení elektrárny. Tento program tvořil základ pro budoucí růst kapacit v odvětvích ocelářského a petrochemického průmyslu (včetně odvětví pro výrobu hnojiv). To byly sektory, v nichž se očekávala největší obchodní aktivita (Eckstein 1975: 139–140).

V 60. letech země začala využívat své ropné zásoby z přímořských zemí. V 70. letech se pak ropné produkty staly jedním z vývozních artiklů Číny. Například v roce 1974 vyvezly 5,5 až 6 milionů tun ropy s výnosem 500 milionů dolarů, který tvořil přibližně 8% z celkového čínského vývozu (Eckstein 1975: 140–141).

2.4 Ekonomické vztahy v úpadku

Čína se tak zapojila do mezinárodní ekonomiky ve velmi příhodném období. Globální ekonomika byla na přelomu 60. a 70. let v rozkvětu, ale na konci roku 1973 se ocitla v důsledku ropné krize v recesi, což se plně

projevilo hned v následujících letech, kdy míra inflace dosáhla dvojciferných hodnot na číslech čínského exportu (Eckstein 1975: 146–147).

Celkově vývoz Číny poklesl o 10 %. Nejvýrazněji se na tomto poklesu projevil menší objem vývozu do Japonska a Hong Kongu, kam dosud směřovalo 50 % celkového exportu Číny. Hodnota vývozu do Japonska se snížila na čtvrtinu oproti roku 1973, růst vývozu byl vykázán pouze u ropné produkce. Export do Hong Kongu zaznamenal zisky o 22 % nižší než v předchozím roce. Nejvíce se recese projevila v textilním průmyslu (Eckstein 1975: 147).

Důležité je také podotknout, že čínská strana nechtěla svou zemi zadlužit a čínské vedení se rozhodlo vyhýbat dlouhodobým půjčkám. Teng Siao Pching v jednom ze svých projevů v roce 1974 prohlásil, že země nesmí spadnout do dluhové propasti, a že půjčky jsou akceptovatelné jen v případě, kdy je země bude schopna skutečně pravidelně splácet (Eckstein 1975: 148).

Krátkodobé nebo středně dlouhé zadlužení bylo tolerovatelné. Příkladem takového hospodaření mohou být masivní nákupy obilí ze Spojených států v roce 1973 a 1974, které byly financovány 12 až 18 měsíčními úvěry poskytnutých z velké části americkými bankami působících prostřednictvím zahraničních či nadnárodních bank. Banka Číny výrazně rozšířila své aktivity ve zmíněných letech a stala se velmi aktivním činitelem v mezinárodních finančních trzích (Eckstein 1975: 148–149).

Prudký nárůst vývozu z USA do Číny v letech 1973 a 1974 a následný pokles v roce 1975 lze vysvětlit potřebou Číny kompenzovat špatnou zemědělskou úrodu z roku 1972 (Eckstein 1975: 147). Spojené státy měly od počátku jen velmi omezený podíl v čínských nákupech dlouhodobých aktiv. A když rozmach ve vývozu zemědělských produktů z USA skončil a žádný stálý růst průmyslového exportu se nekonal, Spojené státy americké byly upozaděny do role zbytkového dodavatele³ (Eckstein 1975: 150).

³ Prioritním dodavatel bylo Japonsko, následované západoevropskými zeměmi, pokud je započítáme jako jeden celek (Eckstein 1975: 150-151).

Americko-čínské obchodní vztahy potřebovaly být plně diplomaticky normalizované pro stabilní a dlouhodobé obchodní vztahy, jelikož jedním z potenciálních důvodů omezení amerického exportu mohla být právě politická situace. Lze uvažovat i nad tím, že se čínská strana snažila svým jednáním poukázat na fakt nedokončené normalizace vztahů. Jako důkaz uvádí Eckstein například vývoj obchodních vztahů Číny s Austrálií; v roce 1972 nová vláda v Austrálii rozšířila diplomatické uznání Číny (Wang 2010: 171; Eckstein 1975: 153). V následujícím roce se však vývoz do Austrálie téměř ztrojnásobil na 140 milionů dolarů (Eckstein 1975: 153).

K celkovému vývoji diplomaticko-obchodní situace nepřispěl ani politický vývoj v USA v 70. letech. Richard Nixon, který byl velkým obhájcem vzájemných normalizovaných vztahů, byl v důsledku tzv. aféry Watergate v roce 1973 vystřídán dalším republikánem na prezidentském postu Geraldem Fordem. Ten sice přebral zahraničně-politickou taktiku svého předchůdce a pokusil se přispět k normalizaci vzájemných vztahů například svou cestou do Číny, ale jeho nezvolení v prezidentských volbách v roce 1976 vedlo k pozastavení celého procesu (Tung 1982: 2).

Ve volbách vyhrál kandidát demokratické strany Jimmy Carter, kterého na počátku výkonu prezidentské funkce čekaly v oblasti zahraniční politiky jiné otázky⁴, a konečná normalizace vztahů s Čínskou lidovou republikou tak byla upozaděna (Tung 1982: 2).

Svou roli v otázce čínsko-amerických vztahů hrála také absence doložky nejvyšších výhod⁵. Zboží proudící z Číny na americký trh tak nemělo žádné tarifní výhody při odvádění celního poplatku. Alexander Eckstein ve svém článku na *Foreign Affairs* však nepřisuzuje této doložce velkou důležitost. Argumentuje tvrzením, že i v případě udělení doložky, by to na čínský export

⁴ Jednalo se převážně o otázky vztahu USA se Sovětským svazem, záležitostmi spojenými s NATO a zeměmi Blízkého východu (Tung 1982: 2).

⁵ Doložka nejvyšších výhod zaručuje rovné zacházení v obchodních vztazích mezi státy bez jakékoliv diskriminace

nemělo velký vliv, neboť americký trh byl pro mnohé čínské exportní artikly omezený (Eckstein 1975: 154).

Neexistence doložky nejvyšších výhod měla především diskriminační charakter. Z toho plyne, že její význam byl v 70. letech více politický než obchodní. Problematice udělení doložky a jejího rostoucího významu na zahraničně-obchodní politiku se budu dále věnovat i v následujících kapitolách.

2.5 Cesta k plné normalizaci – čínský a americký impulz

V roce 1976 se objevily problémy i v čínské politické sféře. Předseda Komunistické strany Mao Ce-Tung a předseda Státní rady Čou En-laja v uvedeném roce zemřeli a ve vládnoucí skupině vypukl mocenský boj (Sutter 2010: 76; Tung 1982: 2). Skupina známá pod názvem Gang čtyř se chtěla ujmout moci, byla poražena a její členové byli posláni do vězení (Sutter 2010: 76–77). Koncem téhož roku nové vedení potvrdilo nezměněnou zahraničně-politickou orientaci a rozhodlo se, že bude i nadále pokračovat v cestě, kterou započal Mao Ce-Tung (Tung 1982: 2).

Hlavní postavou čínské politiky se stal od roku 1977 Teng Siao Pching. Jeho postoje v domácí i zahraniční politice lze označit za velmi pragmatické. Známy se stal jeho výrok, že nezáleží na tom, zda je kočka černá, nebo bílá, podstatné ale je, zda chytá myši (Tung 1982: 2).

Čínské vedení spustilo program modernizace, který byl zamýšlen již za vlády Mao Ce-Tunga, a jako tzv. Program čtyř modernizací byl oficiálně vyhlášen v roce 1977. Plán obnášel modernizaci průmyslu, zemědělství, obrany, vědy a techniky. Jeho cílem bylo zařadit zemi do roku 2000 mezi nejvyspělejší státy světa (Tung 1982: 2).

Impulsem pro Spojené státy k urychlení činností vedoucích k plné diplomatické normalizaci vzájemných vztahů mezi zeměmi, byla sovětská invaze v Afganistanu a umístění sovětských vojenských jednotek na Kubě. Sovětský

svaz se v očích Spojených států stal opět hrozbou a Čína důležitým strategickým spojencem (Wang 2010: 171).

V roce 1978 připravilo čínské vedení program, který je známý jako „politika reformem o otevření“. Jednalo se o reformní strategii, kterou z velké části formuloval Teng Siao Pching. Tengovy reformy vedly k hlubší propojenosti se světovou ekonomikou, neboť k úspěšnému naplnění programu byl za potřebí neustálý přístup k západnímu trhu, technologii a kapitálu (Fingar-Jishe 2013: 127).

Jednoduše řečeno, dobré stabilní vztahy s USA byly pro Čínu nutností (Fingar-Jishe 2013: 127). Poradce národní bezpečnosti Zbigniew Brzezinski byl tak pověřen k urychlení celého procesu normalizace vzájemných vztahů (Sutter 2010: 78).

2.6 Společné komuniké o navázání diplomatických vztahů

Prezident Carter doporučil uskutečnit normalizaci k 1. lednu 1979 za předpokladu, že do té doby bude dosaženo dohody o konkrétních podmínkách normalizace (Nojeim-Kilroy 2011: 160). Teng Siao Pching návrh přijal. Finální verzi jejich úmluv vytvořili mezi 13. a 15. prosincem 1978 ve Washingtonu v dokumentu Společné komuniké o navázání diplomatických vztahů (Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations) platném od následujícího měsíce (Fingar-Jishe 2013: 127; Tung 1982: 2).

2.6.1 Kritická otázka Taiwanu při vyjednávání o navazování diplomatických vztahů

Podepsání tzv. Společné komuniké o navázání diplomatických vztahů z roku 1978 předcházelo mnoho debat, vyjednávání a nakonec i ústupků, které popíši v následujících odstavcích.

Po celou dekádu 70. let působily vztahy mezi Spojenými státy a Čínskou republikou, která sídlí od roku 1949 na ostrově Taiwan, jednu z hlavních překážek k úplné normalizaci vztahů mezi USA a kontinentální Čínou (TECRO 2012; Nojeim-Kilroy 2011: 160). Od svého přemístění na Taiwan bylo vedení

Čínské republiky až do 70. let administrativou Spojených států považováno za jedinou právoplatnou čínskou vládu. Docházelo k uzavírání strategických smluv mezi oběma zeměmi, americká vláda napomáhala Taiwanu k ekonomickému rozkvětu, země dokonce měla své zástupce v OSN jak v Radě bezpečnosti, tak i ve Valném shromáždění (TECRO 2012).

Když začátkem 70. let začaly Spojené státy navazovat styky s Čínskou lidovou republikou, nedošlo jen ke změně orientace mezi těmito dvěma státy, ale došlo k přeorientování v celé mezinárodní sféře. Podle rezoluce OSN číslo 2758 z roku 1971 bylo místo stálého člena v Radě bezpečnosti odebráno Čínské republice na Taiwanu a následně přiděleno Čínské lidové republice. Tato výměna pozic se netýkala jen místa v Radě bezpečnosti, ale i ve všech dalších orgánech OSN (OSN 2014).

Jak však uvádí oficiální stránky Kanceláře Čínské republiky se sídlem ve Spojených státech, americko-taiwanské vztahy se sice změnily, ale úplně nezmizely (TECRO 2012). Spojené státy tak ve své podstatě udržovaly oficiální styky s oběma Čínami.

2.6.2 Americký ústupek

Otázka Taiwanu, která bránila Fordově i Nixonově administrativě plně normalizovat vztahy podle Šanghajského komuniké, byla opět největším bodem při vyjednávání podmínek Společného komuniké v roce 1978 (Cohen 2010: 225; Sutter 2010: 79).

Ke shodě nakonec došlo z velké části díky americkému ústupku. Ve Společném komuniké o navázání diplomatických vztahů se říká, že Spojené státy americké uznávají vládu Čínské lidové republiky jako jedinou oficiální a legální vládu Číny a Taiwan považují za její právoplatnou součást (Sutter 2010: 79). Tím pádem USA ukončily oficiální diplomatické styky s Taiwanem včetně vypovězení obranné smlouvy, která mezi zeměmi existovala (Sutter 2010: 79). Další podmínkou, která byla kladena čínskou stranou a následně akceptována americkou, bylo stažení amerických vojenských sil z ostrova (Nojeim-Kilroy 2011: 160).

2.6.3 Vstřícný krok ČLR

Zároveň však oficiální americká prohlášení zdůrazňovala zájem na mírovém vyřešení taiwanské otázky. Spojené státy věřily, že je Čínská lidová republika bude touto cestou řešit (Sutter 2010: 79). Dále uvedly, že i přes zrušení obranné smlouvy s Taiwanem nedojde k přerušení prodeje amerických zbraní do Čínské republiky a že i nadále budou udržovat kulturní, obchodní a další neoficiální vztahy s Čínskou republikou prostřednictvím nevládních kanálů (Cohen 2010: 225; Sutter 2010: 79). Přetrvání dobrých, avšak neoficiálních vztahů i pro následující období potvrzuje na svých internetových stránkách i již zmíněná Kancelář Čínské republiky (TECRO 2012).

Ač se může zdát, že ústupek Spojených států byl až příliš velký a bývá prezidentu Jimmymu Carterovi vyčítán, tak zároveň by měl být brán v potaz i ústupek, který pak byla nucena udělat Čínská lidová republika. Diplomatická taktika prezidenta USA nakonec přesvědčila kontinentální Čínu k tolerování amerického postoje nastíněného v předchozích odstavcích (Nojeim-Kilroy 2011: 160).

Uvedené chování dokládá, že obě země spatřovaly v normalizaci naplnění svých ekonomicko-obchodních i strategických zájmů. Jak můžeme vyčíst z čísel importu a exportu po událostech z let 1978 a 1979, které finálně potvrdily principy Šanghajského komuniké, nastaly skokové růstové změny ve všech ekonomických ukazatelích. To nakonec potvrdilo domněnku, že absence diplomatických vztahů negativně ovlivňovala obchodní vztahy více než cokoliv jiného.

3 Rozmach obchodně-ekonomických vztahů v 80. letech

Jak jsem uvedl v předchozí kapitole, čínsko-americké obchodní vztahy nabraly na síle po podepsání Společného komuniké o navázání diplomatických vztahů. Hned následující rok zaznamenaly všechny sledované obchodní ukazatele mnohanásobné nárůsty oproti letům předcházejícím, které s následujícími lety sledované dekády dále stoupaly. Samotný nárůst v 80. letech měl více příčin než jen formální diplomatické urovnání vztahů.

Rok 1979 je symbolickým počátkem nového období, ve kterém se o zásadní průlom zasloužila převážně čínská strana, kdy nastartování ekonomických i politických reforem, jež byly součástí modernizačního plánu země, můžeme pokládat za průkopnický obrat v oblasti obchodně-ekonomických vztahů mezi státy.

3.1 Cesta k čínským reformám

A. Doak Barnett⁶ označil čínský ekonomický systém z dob Mao Ce-Tunga za přeplánovaný, přecentralizovaný a přebyrokratizovaný. Z těchto důvodů byl proto mimořádně neefektivní a nehospodárný. Přestože zemědělská produkce rostla, stále nebyla schopná pokrýt potřeby země ve výrobě potravin (Barnett 1986: 40–41).

Potřeba reformování byla tedy zjevná. Hlavní osobou, která je prosazovala, byl Teng Siao Pching. Ten si byl dobře vědom, že Čína nepotřebuje jen menší úpravy dosavadních politik, ale skutečné zásadní reformy systémového formátu. Zhroucení politického systému během kulturní revoluce oslabilo odpor ke změnám a umožnilo uvažovat a jednat o dalekosáhlých politických a hospodářských reformách, jejichž primárním cílem bylo nastartovat stabilně udržitelný hospodářský růst země (Barnett 1986: 41; Morrison 2014: 2).

Čína také reflektovala naléhavou potřebu země zlepšit životní úroveň obyčejných Číňanů, stejně jako posílit moc státu, což bylo považováno

⁶ Arthur Doak Barnett byl americkým vládním poradcem pro čínské záležitosti (Tyler 1999).

za neméně důležité. Přidruženým cílem bylo i větší zapojení státu do světové ekonomiky (Barnett 1986: 41–42).

Prvním uskutečněným a nejdůležitějším krokem k realizaci ekonomického růstu bylo odpoutání země od ekonomického modelu dříve budovaného podle sovětského vzoru (Morrison 2014: 2; Wang 2010: 176). Reformy, které začaly být dále uskutečňovány, si můžeme pro lepší názornost rozdělit do pomyslných dvou etap, neboť neprobíhaly najednou, nýbrž postupně. Jako první fázi lze označit léta 1979 až 1984, kdy se vůdci země zaměřili na změnu čínských zahraničně-ekonomických vztahů společně s reformováním zemědělského systému. Ve druhé, která byla zahájena koncem roku 1984, Čína představila komplexní reformy svého městského, průmyslového a obchodního systému. O reformách se zmíním níže (Barnett 1986: 53).

3.2 Čínské reformy

Jedním z nejpozoruhodnějších jevů v čínské ekonomické historii byl rychlý vzestup venkovského podnikání na počátku 80. let (Huang 2010: 2). Centrální vláda začala podporovat a pobízet tamní farmáře, bylo jim umožněno prodávat plodiny na volném trhu a velmi významnou roli sehrála i změna vlastnických práv na zemědělskou půdu a s tím i spojený přechod na soukromé zemědělství (Morrison 2014: 2; Wang 2010: 176). Malí a chudí venkovští podnikatelé začali zakládat a plně využívat své podniky. Velmi snadno se pro ně staly přístupné i bankovní úvěry (Huang 2010: 2).

Tímto způsobem bylo vytvořeno zcela nové agrární prostředí. Zemědělský systém založený na zodpovědnosti majitele zemědělské půdy nepřímou motivoval rolníky vykonávat tvrdé a těžké práce, také je podporoval v aktivním vyhledávání nových rentabilních způsobů hospodaření. V rámci úprav došlo i k diverzifikaci plodin a příspěvkům na hnojiva (Barnett 1986: 57; Wang 2010: 176).

Zemědělské reformy zaznamenaly hned z počátku velmi úspěšný start, neboť míra produktivity zemědělské práce se na začátku roku 1980 ve srovnání

s předchozím čtvrtletím více než čtyřnásobně zvýšila (Barnett 1986: 57). Důležité je podotknout, že soukromé podnikání se nejdynamičtěji rozvíjelo právě v nejchudších oblastech země. Takové oblasti bývají zpravidla založené jen na zemědělské produkci. Pokud v úvahách nebudeme dělat rozdíly mezi částmi čínského území a zaměříme se na stát jako celek, tak statistická čísla udávají, že 80 % obyvatel té doby obývalo zchudlý čínský venkov. Z toho vyplývá, že nově zaváděný systém tak ovlivnil život absolutní většiny obyvatel (Huang 2010: 2). Výsledkem agrárních reforem byl obrovský nárůst produkce obilovin i v následujících letech (Wang 2010: 176).

V roce 1980 čínští rolníci zažili nejrychlejší nárůst příjmů v historii. Příjmy venkova per capita v letech 1978 a 1981 stoupaly s 11,4% rychlostí. Podle průzkumu se průměrný příjem na jednoho obyvatele více než zdvojnásobil mezi lety 1978 a 1984. Profesor Yasheng Huang v jednom ze svých článků popsal situaci zvyšující se úrovně čínského venkova a s tím spojenou redukcí chudoby popsal sice jako zázračnou, ale zároveň upozornil na možné zkreslení hodnot růstu z předchozího období, neboť index spotřebitelských cen⁷, který se pro tato srovnání používal, měl tendenci bagatelizovat inflaci, a tak zveličovat růst (Huang 2010: 2–3).

Některé reformy se dotkly jen určitých oblastí země. Pobřežní regiony a města byla označena jako otevřené oblasti pro rozvoj. Tento statut jim umožnil stanovovat lákavé ekonomické podmínky pro zahraniční investory (Morrison 2014: 3). Velmi významným, s tím souvisejícím, reformním krokem bylo rozdělení čínského pobřeží do čtyř ekonomických zón. Rozdělení sloužilo k jednoduchým účelům, mělo zajistit, aby se Čína stala ekonomicky atraktivním místem pro investory ze zahraničí, a tak posílit export a zároveň usnadnit dovoz moderních technologií do Číny (Morrison 2014: 2–3). Pobřežním ekonomickým zónám byla udělena zvláštní práva pro jednání se zahraničními obchodníky a investory i z mnoha jiných měst, krajů a regionů (Barnett 1986: 55).

⁷ Index ukazuje údaje o změnách průměrných cenových hladin placených spotřebiteli za zboží a služby v rámci tzv. reprezentativního koše (Bureau of Labor Statistics 2015).

Rychlý růst příjmů byl důsledkem hospodářských politik v průběhu celého desetiletí, které probíhalo ve znamení liberalizace. Panuje obecný konsenzus, že představené reformy čínského venkova se podílely největší měrou na celkových dosažených příjmech. Různá další administrativní opatření sehrála menší roli (Huang 2010: 4).

Další reformy, které následovaly, měly za cíl decentralizovat oblast politického rozhodování zejména v obchodní sféře. Ekonomická kontrola velkého množství podniků byla svěřena provinčním a lokálním vládám, jimž bylo povoleno chovat se podle principů volného trhu na místo centrálního řízení. Občané byli navíc podporováni ve vytváření vlastních malých podniků. Vlastníkům firem byla přidělena svoboda v personalistice tak, že každý vedoucí mohl přijímat nebo popřípadě propouštět své podřízené (Morrison 2014: 3; Wang 2010: 176). Decentralizace se týkala i organizační struktury mocenských vztahů mezi úřady, která také prošla významnými změnami. Velká část ekonomických i politických pravomocí byla předávána nižším úřadům, a tím značně posílily místní vlády a podniky na úkor centrálního aparátu (Barnett 1986: 47).

Moc v rozhodování přenesená na místní orgány a jednotlivé podniky poskytla další možnosti pro navázání přímých vztahů se zahraničními dodavateli a odběrateli. Dále jim bylo umožněno ponechat si pro vlastní použití některé z deviz, které obchodem získaly (Barnett 1986: 54). Byla přijata řada opatření, jež zvětšily rozhodovací pravomoci podniků, které dříve působily jen jako podjednotky centrálních ministerstev a jiných odpovědných orgánů (Barnett 1986: 59).

Žádný skutečný trh práce tou dobou v Číně ještě neexistoval, ale je zjevné, že jisté reformní činy v pracovní i mzdovém systému probíhaly. Začalo být podporováno zvýšení mobility pracovní síly, zaměstnanci podniků měli být ohodnocováni podle výkonu svých pracovních povinností. Malá změna proběhla i u cenového systému. Dříve stát určoval cenovou hladinu zboží a služeb, od počátku 80. let se cenový systém země pohybuje směrem

k vícevrstvému systému cen, podle něhož bude stát i nadále stanovovat úroveň cen, ale mnohem méně v porovnání s předchozími lety (Barnett 1986: 60–61).

Prioritou Číny se staly výnosy a tržby (Wang 2010: 177). Základní obchodní strategií zůstalo nahrazování dovozu a podporování vývozu společně s finančními zisky plynoucí ze směnitelnosti z cizích měn, které proudí například z cestovního ruchu (Barnett 1986: 42). Státem určované cenové hodnoty zboží byly postupně na mnoha produktech odstraňovány. Eliminace obchodních bariér tak s sebou nesla i větší prostor pro hospodářskou soutěž a tok přímých zahraničních investic (Morrison 2014: 3).

Významné byly i další změny v její zahraničně-hospodářské politice. Číňané zásadně změnili svou pozici ve sféře zahraničních půjček a přímých zahraničních investic. V 80. letech začali aktivně využívat obou způsobů. Od roku 1979 postupně zvýšili své půjčky z různých zahraničních zdrojů, včetně mezinárodních organizací, jako byla například Světová banka nebo zahraniční vlády (Barnett 1986: 54).

Významné změny se udály i ve sféře politické. Primárním bodem politických změn byl pokles ideologie. Teng Siao Pching a jeho nejbližší stoupenci odmítli maoistické pojmy nepřetržitě revoluce a třídního boje, přičemž zároveň veřejně odsuzovali buržoazní liberalismus a další, dle jejich slov, nezdravé tendence (Barnett 1986: 42–43). Tento fenomén vytvořil v Číně ideologické vakuum, které mohlo být mnohými čínskými i zahraničními pozorovateli považováno za potenciální slabost. A. Doak Barnett se však domníval, že vztah poklesu ideologie s výskytem potenciálních problémů by neměl být přeceňován. Stará dogmata podle něj nahradil patriotismus a touha obyvatelstva po lepším životě v modernizující se společnosti (Barnett 1986: 43).

Reformovat jak stranickou, tak i vládní byrokracii se rozhodlo na počátku 80. let čínské vedení (Barnett 1986: 46). Například v roce 1982 čínský režim oznámil plán na snížení počtu ministerstev, komisí a agentur z 98 na 52. Základním cílem bylo objasnit pravomoci jednotlivých institucí a zvýšit jejich

odpovědnost. Jaký efekt tyto konkrétní reformy měly, je diskutabilní. Byrokratický aparát byl v Číně hluboce zakořeněným problémem, byrokratická hierarchie byla i nadále stále obrovská, neefektivní a poměrně tuhá, ale rozhodně v mnohem menší míře než v době před reformami (Barnett 1986: 46–47).

V oblasti státní personální struktury nastala také výměna pracovníků. Cílem bylo podpořit mladší, vzdělanější a více profesionální vůdce. Až 44 % vedoucích úředníků na provinční úrovni a téměř polovina na úrovni prefektur byla nahrazena. Obrat v nejvyšším vedení v Pekingu byl také dramatický, a to vše nepochybně posílilo politickou základnu pro další plánované reformy a otevírání se světovému systému (Barnett 1986: 47–48).

V relativně krátké době se tak čínský systém vyvinul do volnější, méně represivní a pluralitní formy autoritářského zřízení (Barnett 1986: 52). Čínští reformátoři byli pozoruhodně eklektičtí a nebáli se experimentovat, neboť zaváděli nové politiky postupně. Nápady na změny čerpali z mnoha zdrojů v zahraničí, neostýchali se přebrat principy od hlavních kapitalistických zemí západního světa ani z východní Evropy, ani od svých asijských sousedů. Avšak nepřebírali taktiku mechanickým způsobem, čerpání ze zkušeností druhých jim následně umožnilo případně upravovat a přizpůsobovat jakékoliv postupy. Tento pragmatický přístup vyžadoval značnou podporu. Pokusy vyřešit některé problémy vytvořily nové překážky a každý krok směrem k naplnění části reformy vyžadoval další dodatečné kroky. I když se potýkali s dočasnými nezdary a neúspěchy, proces reform se nezastavil (Barnett 1986: 42). Čínskou strategií bylo vyhodnotit, které reformy a podnikané kroky přináší příznivé ekonomické výsledky, aby mohly být dále postupně implementovány do dalších oblastí. Sám Teng Siao Pching tuto strategii připodobnil k přejití řeky bosou nohou⁸ (Morrison 2014: 3).

Reformní činy přinesly prosperitu obyvatelům Číny jako žádné jiné opatření od roku 1949 a s nimi doprovázená decentralizace jasně přispěla

⁸ originální znění: „crossing the river by touching the stones“ (Morrison 2014: 3).

ke schopnosti Číny konkurovat na světových trzích (Barnett 1986: 54; Wang 2010: 176).

3.3 Hong Kong a jeho pozice v americko-čínském obchodu

Jak na domácí politické půdě probíhaly ekonomické reformy, tak zároveň v zahraniční politice pokračovalo čínské otevírání se světu. Čína se musela rozhodnout, jaké stanovisko zaujme vůči Hong Kongu, který byl tou dobou stále britskou kolonií (Wang 2010: 176).

Pozice Hong Kongu jako spojnice Východu se Západem se ukázala jako klíčová pro napojení čínského obchodu do globálního systému. Čínská lidová republika se rozhodla využít obchodní síly Hong Kongu tím, že podporovala hongkongské firmy v podepsání smluv o exportní spolupráci s nově vytvořenými čínskými pobřežními zónami se speciálními ekonomickými podmínkami v provinciích Kuang-tung a Fu-ťien (Wang 2010: 176).

Prostřednická role Hong Kongu ale nakonec působila problémy v oblasti oficiálních obchodních statistik obou zemí. Situaci dále blíže popíší na konkrétních případech na konci této kapitoly.

3.4 Americká reakce na čínské reformy

Trend směrem k větší toleranci, rozmanitosti a pluralitě vytvořil politické a sociální klima velmi odlišné od toho z maoistické éry (Barnett 1986: 50). Peking se stal hlavním účastníkem prakticky ve všech významných mezinárodních ekonomických organizacích a také prokázal mimořádnou flexibilitu ve své ochotě přijímat různé formy spolupráce se zahraničními společnostmi (Barnett 1986: 55–56).

Americká administrativa v čele s prezidentem Ronaldem Reaganem a ministrem zahraničních věcí Georgem Schultzem velmi kvitovala změny, jimiž Čína procházela. Američtí představitelé dávali veřejně najevo své vstřícné postoje vůči svým čínským protějškům (Sutter 2010: 93–94).

Američané stejně jako Číňané si osvojili nový přístup ke vzájemným politickým vztahům. Podle Roberta Suttera vyměnili horlivý přístup v zahraniční politice za přístup hladce plynulý. Zjistili, že svých zájmů mohou dosáhnout i bez vyvíjení přílišného tlaku na druhou zemi. Důkazem vřelých politických vztahů byla oficiální návštěva amerického prezidenta v Číně v roce 1984 (Sutter 2010: 93–94).

Sám prezident Reagan ve svém projevu k národu z roku 1984 přiznal, že pro něj nebylo překvapením, že modernizování Čínské lidové republiky přinášelo pozitivní výsledky. Upozornil na důležitost kladných vztahů mezi zeměmi, neboť pro Spojené státy Čína představovala nejrychleji rostoucí obchodní trh. V neposlední řadě prohlásil, že věří ve významný úspěch diplomatické návštěvy země, což mělo mít, podle prezidenta Reagana, vliv na silnější americko-čínské vztahy než kdykoliv předtím. Pro Američany to v důsledku znamenalo více pracovních míst a větší šanci žít v mírumilovném světě (Reagan 1984).

3.5 Vstup amerického zboží na čínský trh

Čínská nová strategie a reformy umožnily přístup velkého množství amerického spotřebního zboží na čínský trh hned na počátku 80. let. Americké podniky, které vstoupily na území Číny, se tak začaly formovat do podoby tzv. joint ventures⁹. Jednalo se o společnosti jako například: H. J. Heinz, R. J. Reynolds Tobacco, Coca-Cola, American Express, American Motors, Gillette, Pepsi-Cola, AT&T, Nabisco a mnoho dalších (Wang 2010: 177–178). Například už v roce 1979 vyšel a vstoupil v platnost první čínský zákon týkající se právě joint ventures podniků, což představovalo první zásadní krok pro umožnění vstupu zahraničních společností do Číny (Pearson 1992: 71).

V roce 1985 pak existovaly v Číně již čtyři továrny na výrobu láhví pro společnost Coca-Cola. V tom samém roce byl v Pekingu také otevřen luxusní

⁹ Pod pojmem Joint ventures se rozumí druh podnikání s majetkovou participací zahraničního obchodního partnera. „Podstatou společného podnikání je spojení prostředků dvou nebo více subjektů v společné vlastnictví ve formě podniku, za účelem realizace podnikatelského záměru, společného podstupování podnikatelských rizik, podílení se na zisku a krytí případných ztrát“ (Svoboda 1991: 80).

pětihvězdičkový Great Wall Sheraton Hotel, který se stal prvním mezinárodním koncernem v Čínské lidové republice, který v platebním styku začal akceptovat americké platební karty American Express (Mwaura-Sutton-Roberts 1998: 214; Wang 2010: 178).

Samotný hotelový řetězec patřil také ke skupině joint ventures podniků a vznikl spoluprací americké ITT Corporation Sheraton s různými čínskými obchodními partnery. Z tohoto zmíněného příkladu plyne, že nárůst nastal i v oblasti cestovního ruchu. Příjmy z aktivního cestovního ruchu v roce 1981 dosáhly nečekaných 785 milionů amerických dolarů. Do konce desetiletí se počet turistů zvýšil téměř pětinasobně a příjmy z nich plynoucí vzrostly na 2,845 miliardy dolarů (Mwaura-Sutton-Roberts 1998: 214).

80. léta byla novou dekádou ohromného růstu čínské síly, ale pro Spojené státy americké Čína stále nepředstavovala tak velkého hráče na světovém trhu, který by mohl narušit jejich globální pozici. Zároveň však Spojené státy zjistily, že například v oblasti textilního průmyslu může Čína narušit domácí výrobce. V žádném případě ale nemůžeme označit jejich vzájemné obchodní vztahy za neprospěšné, ba naopak. Do roku 1984 se Spojené státy staly třetím největším čínským obchodním partnerem. Na prvních dvou místech se umístilo Japonsko a Hong Kong (Wang 2010: 175).

Z pohledu USA zaujímal Čína čtrnácté místo v žebříčku obchodních partnerů. V řeči čísel se mezinárodní obchod s Čínou zvyšoval po celé uvedené desetiletí, ale procentuální podíl byl relativně zanedbatelný. Například v roce 1988 tvořil pouhých 1,7 % a v roce 1990 2,2 % (Wang 2010: 175).

Spojené státy hrály mimo jiné významnou investorskou roli v 80. letech. Jen do 1985 investovaly 3 miliardy amerických dolarů v aktivech a můžeme je tak začlenit mezi tři největší čínské investory (Wang 2010: 177).

3.6 Americký systém kategorizace obchodních partnerů

Novou změnu americko-čínským obchodním vztahům přineslo uvolnění kontrolních mechanismů na export amerických výkonných technologií. Ještě

v roce 1979 měla Čína statut zemí skupiny Y, což odpovídalo zařazení zemí Varšavské smlouvy, ale v následujícím roce ji byl přiřknut status skupiny P, který byl určený pro nové obchodní partnery Spojených států (Wang 2010: 177). Za vlády prezidenta Ronalda Reagana změnila Čína opět své postavení a byla zařazena do skupiny V, jež obsahovala země, které jsou označovány za přátele USA. Tento systém třístupňového rozdělení exportního zboží zefektivnil celý proces udělování vývozních licencí pro Čínu (Wang 2010: 177).

Komodity, se kterými se obchodovalo, měly povahu spíše doplňkového zboží. V předchozím desetiletí hrál v čínském dovozu poměrně významnou roli těžký ocelářský průmysl, jehož úloha v této dekádě postupně upadala. V 80. letech byly z USA do Číny dováženy obiloviny, dále různé průmyslové suroviny, z nichž převažující našly uplatnění v chemickém průmyslu. Významnými dovozními komoditami byly stroje a dopravní prostředky, dále komunikační technologie, dřevěné výrobky a chemikálie. V druhé polovině 80. let začaly na čínský trh vstupovat další, tzv. vyspělé technologie a průmyslové výrobky (Wang 2010: 177).

Co se týká komodit dovážených z Číny do Spojených států, tak největší podíl, a to 40 % z celkové hodnoty čínského exportu na americký trh zaujímaly textilní výrobky (Wang 2010: 177). V průběhu 80. let však začalo být do USA dováženo takové množství textilních výrobků, že administrativa Spojených států musela přijmout jistá opatření, která vytvořila drobné bariéry omezující množství textilního importu. Hlavním důvodem tohoto činu byla ochrana vlastního textilního odvětví. V rámci Dohod o textilu a ošacení (Multifiber Agreement a the Agreement on Textiles and Clothing), které řídily mezinárodní obchod s textilem a oděvy již od 1974, vytvořila země kvóty na množství dovozu textilu z rozvojových zemí. Celkově spadalo pod restriktce 85 % čínského vývozu v době od roku 1980 do 1987. V roce 1987 byla sepsána třetí dohoda týkající se textilního exportu a způsobila pokles meziročního růstu ve vývozu textilu na pouhé 3 %. V předchozích letech se meziroční růst pohyboval okolo 19 % (Wang 2010: 183).

3.7 Doložka nejvyšších výhod pro Čínu

Jak jsem nastínil již v první kapitole, absence doložky nejvyšších výhod byla některými státníky i akademiky vnímána jako jedna z překážek ve vzájemných americko-čínských obchodních vztazích.

Na počátku roku 1980 americký Kongres schválil Obchodní dohodu a udělil Čínské lidové republice doložku nejvyšších výhod. Čínský vývoz do USA byl tak zproštěn povinnosti platit vysoké tarifní poplatky, které Spojené státy používaly od ekonomické krize z 30. let pro ochranu své ekonomiky a následně je využívaly k odlišování svých obchodních partnerů a přátel od států, se kterými spolupráce nebyla žádoucí (Wang 2010: 172).

Číně ale tento status nebyl garantován natrvalo, přestože byl zemi udělen, působil problémy americko-čínským vztahům dlouhou řadu let. Jeden z problémů nabyl lidsko-právní podstaty. V tzv. Jackson-Vanikově dodatku k Zákonu o obchodu z roku 1974 se hovoří o přímém spojení obchodních vazeb s dodržováním lidských práv. Dodatek neumožňuje navázání přednostních obchodních vztahů s komunistickými nebo postkomunistickými státy, kde k diskriminaci lidských práv dochází. Dodatek dále popírá participaci takového státu v jakémkoliv americkém vládním programu, který poskytuje přímé i nepřímé garance úvěrů (Wang 2010: 172–173).

Americký prezident má právo vzdát se uplatňování dodatku vůči určité zemi, Kongres ale musí přezkoumat tzv. pololetní zprávy prezidenta o dodržování práva na svobodu emigrace v té určité zemi. To poskytlo právní podklady pro každoroční přezkoumávání, znovuoobnovování a udělování čínského statutu pro doložku nejvyšších výhod v průběhu následujících let (Wang 2010: 173). Tématu Doložky nejvyšších výhod a jeho konečného vyřešení se budu dále ještě věnovat ve 4. kapitole.

3.8 Číselné hodnoty HDP, importu a exportu v 80. letech

3.8.1 Čínské HDP

Reformy, otevření se světu a pohyb ve světě globální ekonomiky způsobily, že hodnoty čínského HDP narůstaly rychlým tempem každým rokem. Čínská ekonomika tak začala významně posilovat. Například již v letech 1979 a 1980 dosahoval meziroční nárůst téměř 8 %. Nejvyšší procentuální nárůst ve sledovaném období byl zaznamenán v roce 1984, kdy hodnoty byly o 15,2 % vyšší než v předchozím roce. Až do roku 1988 pak dále hodnoty stoupaly poměrně rychlým tempem pohybujícím se v rozsahu 8,9 % až 13,5 %. Na přelomu 80. a 90. let pak nastal růstový pokles, kdy meziroční navýšení se přibližně pohybovalo kolem 4 % (Morrison 2010: 3–4).

3.8.2 Neshody v oblasti hodnot exportu v oficiálních čínských a amerických zdrojích

Nejvýraznější rozdíly v amerických a čínských obchodních statistikách jsou patrné v rozsahu čínského exportu. V roce 1984 například Los Angeles Times uvedl, že bilaterální obchod mezi zeměmi dosáhl rekordních 6,1 miliardy amerických dolarů, což byla hodnota o 50,6 % vyšší než v roce 1983. Americká strana tvrdila, že obchod byl vyrovnaný a vynesl přibližně 3 miliardy každé straně. Čínské statistiky však vykazují deficit ve výši 1,5 miliardy dolarů. Washington ale dospěl k závěru, že čínská čísla byla s největší pravděpodobností smyšlená, aby bylo dosaženo jistých ústupků během obchodních jednání zaměřených na obchod s textilem a jiným zbožím (Wang 2010: 178).

3.8.3 Hodnoty amerického importu z Číny – dle amerických statistik

Dovoz z Čínské lidové republiky po celou dekádu vykazoval vzestupnou tendenci. V roce 1981 byl v hodnotě 1 865,3 milionů amerických dolarů a za necelých deset let stoupl o více jak 10 miliard, kdy v roce 1989 hodnota ukazuje 11 988,5 milionů (Wang 2010: 179).

3.8.4 Hodnoty čínského exportu do USA – dle čínských statistik

Zde můžeme pozorovat čísla, která mají také vzestupnou tendenci, ale na rozdíl od předchozí kategorie je jejich tempo růstu mnohem pomalejší. Roku 1981 odpovídá číslo 1 505, 8 milionu amerických dolarů. V následujících dvou letech čínské statistiky hovoří o meziročním růstu v průměru o 100 milionů. Rok 1986 je jediným rokem v celém desetiletí, kdy byl statisticky naměřen o 200 milionů menší objem exportovaných komodit než v roce 1985. Tento pokles však nelze označit za významný, neboť v dalších letech čísla opět rostla. V roce 1989 se objem vývozu pohyboval okolo 4 410 milionů a v roce 1990 dokonce ještě o přibližné 2 miliardy výše (Wang 2010: 179).

3.8.5 Americký export do Číny – dle amerických statistik

Americký export byl prvních sedm let sledovaného období také relativně konzistentní. Pravidelně se střídaly poklesy a růsty, které ale nebyly tak významné, aby měly nějakou vypovídací hodnotu. V roce 1988 nastal významný růst, přičemž hodnoty celkového objemu vývozu vzrostly na hodnotu vyšší než 5 miliard dolarů a v následujícím roce se ještě o téměř 800 milionů zvýšily (Wang 2010: 179).

3.8.6 Čínský import z USA – dle čínských statistik

Hodnoty vykazující čínské statistiky se relativně shodují s americkými statistikami o americkém vývozu do Číny. Stejně jako v předchozím případě můžeme sledovat konzistentní tendence v oblasti celkového čínského dovozu projevující se střídavými, ale přitom nepodstatnými poklesy a růsty. V roce 1988 nastal první významnější meziroční nárůst hodnot doprovázený ještě větším nárůstem v následujícím roce, kdy se hodnoty dostaly na celkových 7 860 milionů amerických dolarů (Wang 2010: 179).

3.8.7 Obchodní deficit a jeho možné vysvětlení

Jak jsem již uvedl, v 80. letech se na obchodně-ekonomické sféře objevila kontroverze spojená s nerovnováhou bilaterálního obchodu. Neshody ohledně velikosti a příčiny vzniklého deficitu, který začal být velmi markantní v roce 1986, měly různá vysvětlení. Rok 1986 byl v jistém smyslu zlomovým bodem,

jelikož americké statistiky hovořily o 1,67 miliardách dolarů obchodního deficitu vůči USA. V ostrém kontrastu hovořily čínské údaje za ten samý rok o deficitu vůči Číně převyšujícím více než 1 miliardu dolarů. Jedním z důležitých argumentů nabízející vysvětlení k této situaci je používání odlišných účetních přístupů k opětovnému vývozu do a z Číny přes Hong Kong (Wang 2010: 178–180).

V roce 1980 byla významná role Hong Kongu jako zprostředkovatele spojení Číny se světem. Pro celé národní hospodářství byly pozice a obchody skrze něj klíčové. V polovině 80. let prošlo více než 30 % obchodu prováděného v cizích měnách právě přes Hong Kong. Z celkového počtu všech zahraničních investorů pojímaly Spojené státy 54 % všech investic, čímž se staly největším hongkongským zahraničním investorem. V roce 1984 byly Spojené státy hlavním vývozním trhem pro Hong Kong s přibližně 7,8 miliardami dolarů v hodnotě vývozu. Současně byly Spojené státy druhým největším trhem pro opětovný vývoz dovezeného zboží, tzv. re-export. Hodnota vývozu dovezeného zboží se pohybovala okolo 1, 5 miliardy dolarů. V tom samém roce se Čínská lidová republika dostala na první pozici v tabulce zemí dovážející své zboží do Hong Kongu a v celkovém objemu hongkongského dovozu zaujímala 25 %, a sesadila tak do té doby vedoucí Japonsko. A budeme-li se dále pohybovat v roce 1984, zjistíme, že americký vývoz do Číny uskutečněný prostřednictvím Hongkongu činil 375, 9 milionů dolarů, zatímco Čína vyvezla zboží v hodnotě více než 1 125 milionů dolarů prostřednictvím Hongkongu do USA. Čínská strana tak trvala na tom, že takto uskutečněný opětovný vývoz představoval polovinu celkového čínského vývozu do USA, což ale podle amerických statistik tvořilo přibližně třetinu (Wang 2010: 180).

Podle čínských obchodních údajů 60 % čínského vývozu do Spojených států byly původně vyexpedovány zákazníkům v Hong Kongu, kteří je opětovně prodali třetí straně, která je posléze odesílala do Spojených států. Dalších 20 % čínského vývozu do USA bylo opětovně vyvezeno skrze třetí země (Wang 2010: 180).

I přestože Číňané připustili, že takové zboží má původ v Číně, tak zároveň tvrdili, že 40% až 100% zhodnocení plynoucí z opětovného exportu by neměla být zahrnována do přímého dovozu do USA (Wang 2010: 180).

4 Obchodně-ekonomické vztahy po skončení studené války (období 1990-2014)

Po skončení studené války, a s tím spojené tenze mezi Východem a Západem, ztratila Čínská lidová republika svou roli klíčového strategického spojence USA. Vztah mezi zeměmi pomyslně upadl do fáze nejistoty (Rudolf 1998: 37).

Událostí, která nejvíce ovlivnila americko-čínské vztahy na počátku 90. let, bylo bez pochyby velmi násilné armádou ukončené období protestů na náměstí Nebeského klidu v čínském Pekingu v roce 1989. Během krvavého zásahu čínské armády byly zabity stovky civilistů požadujících demokratizaci státního systému. Čínská lidová republika podle Amnesty International od té doby odmítá jakékoliv vyvození důsledků za své chování a brání se i jakékoliv formě nezávislého vyšetření zásahu (Amnesty International 2013; Daniel 2012).

Mezinárodní společenství tento čin veřejně odsoudilo a mnohé státy začaly uplatňovat izolační zahraniční politiku vůči Číně, která však z pohledu dnešní doby neměla dlouhého trvání z důvodu její neustále rostoucí ekonomické síly, a tím spojeným posilováním mezinárodnímu významu země (Daniel 2012).

4.1 Postoj USA – sankční politika

Spojené státy americké tou dobou zastoupeny administrativou George Bushe staršího musely k celé situaci také zaujmout své stanovisko. Názory na to, jak by se měly USA k problému vyjádřit, se velmi různily a nalézt kompromisní řešení nebylo jednoduché. Nejvyšší vedení Spojených států se tak ocitlo ve složité politické situaci. Prezidentovo mínění, že by země měla vůči Číně zaujmout spíše pragmatický postoj, nesdílel Kongres ani občanská veřejnost. Prezident Bush považoval za velmi vhodné zachovat stávající obchodní vztahy (Human Rights Watch 2015; Woods 2005: 500). Prohlásil, že nevěří tomu, že se dodržování základních lidských práv v Číně zlepší při uplatňování

izolacionistické politiky jako formy určitého trestu (Human Rights Watch 2015; Rudolf 1998: 37).

Administrativa Spojených států pak velmi pozitivně vnímala, když Čína představila jisté kosmetické úpravy v oblasti lidských práv, které však učinila ve snaze ovlivnit zahraniční politiku USA. V rámci zmíněných úprav došlo například ke zrušení stanného práva nebo k propuštění 573 vězňů z vězení, což bylo chápáno na americkém kontinentu velmi pozitivně. Prezidentem bylo toto čínské jednání dokonce nazváno druhem amnestie (Human Rights Watch 2015).

Čínské změny v oblasti lidských práv neoceňovala administrativa Spojených států jen rétoricky. Bílý dům oznámil, že administrativa bude financovat úvěry směrem do Číny, které se týkají základních lidských potřeb. I když mluvčí ministerstva zahraničí Margaret Tutwiler trvala na tom, že změna úvěrové politiky nebyla spojena se zrušením stanného práva (Human Rights Watch 2015).

Většina mezinárodních pozorovatelů se však domnívala, že mezi těmito zmíněnými případy existovalo jasné propojení. Přímým důsledkem byly například poskytnuté úvěry v hodnotě 60 milionů amerických dolarů na snižování chudoby a 30 milionů dolarů na vypořádání se se škodami způsobenými zemětřesením, které oblast zasáhlo (Human Rights Watch 2015).

Administrativa i prezident ale čelili silnému tlaku jak ze strany Kongresu, tak i ze strany americké veřejnosti. Prezident tak musel přistoupit k razantní sankční politice vůči Číně. Ve zprávě Congressional Research Service se hovoří o tzv. sankcích Náměstí Nebeského klidu, které se nejvíce dotkly vojenského a technologického odvětví. Konkrétně byla pozastavena činnost dvou institucí: U.S. Trade and Development Agency (USTDA) a Overseas Private Investment

Corporation (OPIC). A dále bylo pozastaveno několik vývozních licencí¹⁰ (Rennack 2005: 1–2).

4.1.1 Rušení sankcí

V pravomocích prezidenta bylo zrušení jakékoliv sankce v případě, že by bylo dosaženo aspoň jedné ze dvou podmínek. První podmínka hovořila o nutnosti zaznamenání pokroku prostřednictvím nastolení určitých norem v oblasti dodržování lidských práv v Číně. Druhá podmínka mohla být naplněna v jakémkoliv případě, pokud by bylo v přímém americkém národním zájmu sankce zrušit (Rennack 2005: 2).

Právě pomyslný druhý bod, tedy národní zájem, můžeme považovat za nejjednodušší způsob, jakým lze dosáhnout zrušení sankcí. Prezident Bush i jeho nástupci toho pak vždy případ od případu využívali. V průběhu 90. let pak postupně docházelo například k rušení sankcí na vývoz amerických satelitů, komodity týkajících se boje proti terorismu nebo jaderné spolupráce. Docházelo i k liberalizaci kontrol vývozu a všech ostatních sankčních bariér (Rennack 2005: 2).

Změna postoje k sankční politice souvisela i s obměnou prezidentů. Například prezident George H. W. Bush nechal ukončit všechny programy a uzavřít kanceláře v Číně několika organizacím, například U. S. Trade and Development Agency a Overseas Private Investment Corporation. OPIC sloužila k podpoře exportu a její studie byly financovány USTDA. Prezident Clinton ke konci svého prezidentského období upozornil Kongres, že to bylo v národním zájmu USA zrušit pozastavené financování USTDA. V konečném důsledku byla po jednání s čínským ministerstvem pro zahraniční obchod a hospodářskou spolupráci a několika dalšími přidruženými úřady podepsána rámcová smlouva a v roce 2001 se činnost USTDA znovuobnovila. USTDA pak v následujícím roce ocenila Čínu jako tzv. Zemi roku a zavázala se

¹⁰ Vývozní licence na vojenské zboží jako byla například munice a další výzbroj
Vývozní licence pro vývoz materiálů a technologií na výrobu satelitů
Vývozní licence pro zařízení a vybavení sloužící ke kontrole a odhalování trestné činnosti
Vývozní licence pro veškeré zboží a technologie používané v oblasti jaderné energetiky (Rennack 2005: 1-2).

k příspěvku 10 milionů amerických dolarů na různé projekty a události v daném roce (Rennack 2005: 4).

V roce 1998 přijal Kongres nařízení ukládající prezidentovi povinnost podávat podrobné argumenty k důvodům, za jakých by měly být sankce zrušeny. Takové detailní vysvětlení muselo být podáno například ke zrušení omezení vývozu satelitů amerického původu a s tím souvisejících položek (Rennack 2005: 2).

4.1.2 Financování zahraniční pomoci

Americká Agentura pro mezinárodní rozvoj (USAID) prohlásila, že s Čínou nesdílí stejné hodnoty v oblasti lidských práv, svobody náboženského vyznání a demokracie a že se názorově rozchází i v politikách namířených k Tibetu a Taiwanu. A to bylo považováno za důvody, pro které by rozvojová pomoc neměla být Číně poskytována. Americká strana si ale zároveň uvědomovala, že existují důvody, proč by měla být pomoc zemi k dispozici. Jednalo se zejména o finance při nouzové potravinové pomoci, pro přežití dětí a jejich zdraví nebo během vypořádávání se s následky katastrof (Rennack 2005: 2–3).

Spojené státy tak podnikly kroky, které měly zajistit, aby aspoň část finanční pomoci byla Číně k dispozici. Od konce 90. let mimo jiné Spojené státy podporují například lékařské projekty prostřednictvím programů amerických škol a nemocnic v zahraničí (Rennack 2005: 2).

4.2 Doložka nejvyšších výhod a hrozba dalších sankcí

Názorové rozpory mezi prezidentem a Kongresem nejvíce oscillovaly kolem doložky nejvyšších výhod, která musela být zemi každoročně Kongresem znovu udělována po celá 80. léta, jak jsem nastínil ve 3. kapitole. Neustálý proces znovuoobnovování doložky považoval prezident Bush starší za ohrožování ekonomické spolupráce. Spatřoval v ní nejen symbolický, ale zejména hospodářský význam pro obě země. Demokratům to ale poskytlo půdu pro hojnou kritiku republikánského prezidenta, který vždy využil svého práva veta na zrušení čínské doložky (Rudolf 1998: 37). Prezident Bush tedy doložku

nejvyšších výhod i nadále Číně uděloval bez ohledu na lidsko-právní povahu situace, a kompenzoval tím ústupky, které udělal směrem k uvaleným sankcím (Zeng 2004: 94).

Každoročně se v první třetině 90. let objevovala na půdě Kongresu řada návrhů týkajících se podmínění či úplného odejmutí doložky. Žádný z nich ale přijat nebyl (Zeng 2004: 94). V novinovém článku Los Angeles Times bylo čínské opětovné udělení doložky kriticky nazváno morálním ekvivalentem vážného znesvěcení (Los Angeles Times 1990).

V prezidentských volbách v roce 1992 používal Bill Clinton jako Bushův oponent rétoriku, která reflektovala soudobou náladu v Kongresu. Kritizoval Bushe za přátelení se s diktátory a nedostatečné prosazování lidských práv. Po svém zvolení do Bílého domu však začal praktikovat podobnou pragmatickou politiku jako jeho předchůdce jen s poněkud větším důrazem na lidsko-právní sféru (Rudolf 1998: 37).

V Americe se v 90. letech vytvořila poměrně silná lobbystická skupina pro podporu amerických vztahů s Čínou. Čínský trh byl považován za jeden z tzv. velkých nastupujících trhů (Big Emerging Markets)¹¹. Proto se do popředí pozornosti Clintonovy administrativy znovu dostává Čína, a to obzvláště po oznámení KLDŘ, že hodlá odstoupit od Smlouvy o nešíření jaderných zbraní v březnu 1993. Slova, která Clinton používal v předvolební kampani, mu ale nedovolovala provést rychlou změnu v zahraniční politice. Aby tedy nepůsobil nestálým dojmem a zároveň nezpůsobil zhoršení americko-čínských vztahů, rozhodl se prezident Clinton prodloužit v roce 1993 Číně spornou doložku nejvyšších výhod pro následující rok, avšak její platnost a prodloužení spojil se splněním několika podmínek. Podmínky, které Čína podle prezidenta Čína splnila, se převážně týkaly dodržování lidských práv. Kongres, který byl z většiny demokratický, s takovým postupem souhlasil. Čínská strana ale spokojená nebyla (Rudolf 1998: 37–38).

¹¹ Big Emerging Markets = termín používaný administrativou prezidenta Clintona k označení rostoucích trhů rozvojových zemí, které by mohly mít velmi dobrý vliv na americký export (American Economic Alert 2015).

4.2.1. Politika komplexního zapojování

Pro zlepšení vzájemných vztahů navrhl Winston Lord z asijského odboru Ministerstva vnitra USA americké administrativě novou strategii zahraniční politiky spočívající v intenzivním zapojování založeném na pobídkách. Prezident Clinton tuto strategii, též nazývanou jako politika komplexního zapojování, přijal. Politika komplexního zapojování obsahovala opětovné navázání kontaktů armád mezi zeměmi a obnovení dodávek moderních technologií, jako byly například počítače nebo satelity, které oficiálně sloužily k předpovědi počasí, ale mohly by být teoreticky použity i ve vojenském sektoru. Následně se prezident Clinton rozhodl zrušit pomyslné spojení lidských práv s doložkou nejvyšších výhod, za což byl mnohými kritizován. Prohlásil, že spory ohledně doložky přináší bezpečnostní i hospodářské problémy a k samotnému zlepšení lidských práv nepřispívají (Rudolf 1998: 37–39). „Tím se administrativa vzdala sankcí proti Číně jako nástroje politiky prosazující lidská práva“ (Rudolf 1998: 39). Postoje Kongresu se za Clintonovy administrativy také změnily, s velkou pravděpodobností na to měla vliv i kampaň průmyslových kruhů. Došlo k vytvoření petice bránící hospodářské zájmy, kterou podepsalo více jak 800 podniků a hospodářských sdružení. Když po volbách v roce 1995 získala v Kongresu převahu Republikánská strana, nechtěla politiku komplexního zapojování nikterak narušovat (Rudolf 1998: 39–40).

4.2.2 Hrozba dalšího uvalení sankcí

Ve druhé polovině 90. let se objevil problém, kdy ze strany Číny docházelo k porušování Úmluvy o ochraně autorských práv. Čína se v ní zavázala k uzavření 30 firem vyrábějících pirátské kopie amerických CD disků. Během následujícího roku však Čína nezrušila ani jeden z podniků. Americký filmový, hudební i softwarový průmysl přišel s informací, že nelegální produkce se dokonce ještě zvýšila. Zástupci těchto odvětví následně vyvíjeli snahy o zpřísnění sankcí vůči Čínské lidové republice. Spojené státy se tak uchýlily k výhrůžce, že budou vůči některému čínskému zboží použita až stoprocentní cla v celkovém objemu přibližně 2 miliardy amerických dolarů. Čínská strana tak svůj postoj k pirátským kopiím pod výhrůžkou přehodnotila a rozhodla

se akceptovat nastolené požadavky. Došlo k uzavření některých padělatelských továren, Peking dále přislíbil, že bude výrobu pirátských kopií trestně stíhat a zlepši podmínky pro vstup zahraniční hudby a filmů do Číny (Rudolf 1998: 41).

Příprava případných sankcí v roce 1996 dále posloužila Clintonově administrativě jako prostředek, jakým bylo možné ovlivňovat názory v Kongresu před diskuzí o dalším znovuoobnovení doložky nejvyšších výhod. Jak uvádí Peter Rudolf, administrativa USA tak neztratila svou důvěryhodnost díky svému odhodlání zavést sankce (Rudolf 1998: 41).

Dalšímu dilematu, zda použít sankční mechanismy, čelila Clintonova administrativa kvůli údajnému čínskému jadernému vývozu. V Kongresu panovalo tou dobou antičínské smýšlení. Arlen Specter, předseda senátního Intelligence Committee, požadoval sankce kvůli dodávce do Pákistánu. Dalším mužem dožadujícím se sankcí byl senátor Helms kvůli dodávkám čínské raketové technologie Íránu. Tito dva politici se odvolávali na dva již dříve schválené dokumenty, podle kterých by se mělo postupovat (Rudolf 1998: 41–42).

Podle Iran-Iraq Non-Proliferation Act z roku 1992 měly Spojené státy zrušit vývozní licence těm státům, které napomáhají Íránu nebo Iráku při vývoji zbraní hromadného ničení. Druhým dokumentem z roku 1994 byl Nuclear Proliferation Prevention Act, jenž zakazoval Bance pro vývoz a dovoz udělování kreditů a pojištění při vzájemných obchodech se zeměmi, které podporují jiné státy při výrobě jaderných zbraní a dodávají jim jaderný materiál bez vědomí mezinárodní kontroly. Spojené státy tak mohly ztratit finanční zajištění svých obchodů s Čínou v odhadované výši 10 miliard amerických dolarů. Clintonova administrativa se snažila problematickou otázku vyřešit odložením rozhodnutí o případných sankcích a předpokládala, že se Čína bude problematickým vývozům vyhýbat. Vláda v tomto období jen přerušovala financování obchodů prostřednictvím Banky pro vývoz a dovoz (Rudolf 1998: 42).

Spojené státy nakonec žádné sankční mechanismy nepoužily, neboť podle oficiálních vyjádření neexistoval žádný důkaz o tom, že by pekingská vláda o sporných dodávkách věděla. Čínskou odpovědí na nepoužití sankcí byl slib, že již nadále nebudou do Pákistánu vyvážet magnetické kruhy a ani jiným dalším způsobem podporovat jeho jaderný program. Na kritiku svého jednání z řad republikánů i demokratů reagovala administrativa ujištěním o jednoznačných prohlášeních pekingské vlády (Rudolf 1998: 42).

Americké vztahy k Číně byly tématem i prezidentských voleb v roce 1996. Clintonův republikánský protikandidát Robert Dole sice Clintona kritizoval, ale jejich stanoviska k Číně se rozcházela jen v drobných rétorických rozdílech. V roce 1996 také proběhl další pokus odebrat čínskou doložku nejvyšších výhod, ten však skončil fiaskem (Rudolf 1998: 42).

4.3 Útoky 11. září 2001, vstup Číny do WTO a konečné vyřešení otázky doložky nejvyšších výhod

Pro Spojené státy byla Čína obchodním partnerem, u kterého ve vzájemných ekonomicko-obchodních vztazích dosahovaly nejvyššího deficitu, proto se snažily, aby Čína své trhy ještě více otevřela. Již v polovině prezidentského období Billa Clintona se chtěla americká administrativa dohodnout s Čínou o případném otevření trhů výměnou za vytvoření časového plánu, podle kterého by se Čína měla stát členem Světové obchodní organizace (WTO). Čína vykazovala relativní ochotu přijímat nové požadavky, a tak byla v roce 1995 přijata jako pozorovatelský stát (Vávra 2002).

Považuji za důležité zmínit, že Čína se chtěla stát členem Organizace již od roku 1986, kdy podala oficiální žádost k připojení ke General Agreement on Tariffs and Trade (GATT)¹². Na své přijetí si poté tedy Čína musela počkat 15 let. Existovalo totiž mnoho důvodů, které přijetí bránily. Hlavním z nich byla vysoká dovozní cla, která se pohybovala v extrémních případech až kolem 30 %.

¹² GATT neboli v českém jazyce uváděná jako Všeobecná dohoda o clech a obchodu byla vytvořena po druhé světové válce. V té době Čína patřila k původním signatářům Dohody. V roce 1949 však po občanské válce a vítězství komunistické strany z Organizace vystoupila. WTO je současným nástupcem GATT (Wang 2010: 192–193).

Čína však začala s novým kolem ekonomických reforem, reorganizací své obchodní politiky a cla postupně snižovala (Vávra 2002; Wang 2010: 192–193).

V roce 2001 pak schválilo 142 členských zemí čínské vstoupení do Světové obchodní organizace. Někteří autoři se domnívali, že ke vstupu Číně napomohla i tehdejší mezinárodní situace ovlivněná teroristickými útoky na Spojené státy americké z 11. 9. 2001 a následné vojenské zapojení v oblasti Blízkého východu, kde se nacházely strategické zájmy Spojených států, Ruska i Číny (Vávra 2002; Wang 2010: 193).

Po mnoha letech tak byla tímto aktem finálně vyřešena otázka udělování čínské doložky nejvyšších výhod. WTO funguje podle stanovených pravidel. Důležitou podmínkou je princip nediskriminace. To v našem případě jednoduše znamená, že doložka musí být poskytnuta všem členům (Ministerstvo průmyslu a obchodu 2010). Jelikož jsou tedy od roku 2001 Spojené vztahy s Čínou ve WTO společně, americká administrativa nesmí Číně doložku odebrat.

4.3.1 Čína ve WTO

Čínské reformy související se vstupem do WTO byly zacílené na zvýšení prosperity, liberalizaci obchodu a integrování se do globálního světa financí. Reformy tak liberalizovaly celý finanční sektor. Čína dovolila vstoupit zahraničním bankám na své území, které tak mohly konkurovat bankám již vyskytujícím se na tamním trhu. Čínské závazky vůči WTO také zahrnovaly cenově nižší sazby a nediskriminující obchodní práva pro domácí i zahraniční soukromé firmy. Průměrná celní sazba byla snížena z hodnoty 43 %, kterou měla v roce 1992, na 17 % v roce 1999. V následujících letech byla ještě dále zredukována až na hodnoty nepřesahující 10 % kolem roku 2004 (Wang 2010: 193).

Po vstupu do WTO americko-čínský obchod posílil. Například americký export do ČLR vzrostl o 81 % během tří let. Pro porovnání si můžeme uvést čísla z růstu vývozu během tří let před vstupem do WTO, kdy byl růst pouze 34%. Současně rostl i import, který od roku 2001 do roku 2004 vzrostl o 92 %.

V letech 1998 až 2001 byl růst objemu dovozu na poloviční, tedy 46% (Wang 2010: 193).

Hlavními artikly vyváženými z Číny do USA v novém tisíciletí byly nejen hračky, nábytek, oblečení, obuv, železo a ocel, plastové výrobky, kůže a cestovní zboží, ale také mnohé elektrické stroje a dopravní zařízení. Do Číny ze Spojených států pak proudily například také elektrické stroje, letadla a kosmické lodě, optika, vybavení určené pro lékařství, olejnatá semena a olejnaté plody, chemikálie, železo, ocel i bavlna (Wang 2010: 185).

Další relativně překvapivý vývoj se týkal čínského automobilového průmyslu, o kterém se mnozí domnívali, že nebude schopný přežít se zahraniční konkurencí v nově vzniklém ekonomickém prostředí. Pro splnění požadavků WTO, Čína snížila clo na dovoz aut ze zahraničí z 200 % na 25 %. V roce 2005 pak Čína úplně zrušila i dovozní kvóty na automobily (Wang 2010: 194).

I přes snížení cen na dovážené automobily, finance z prodeje aut stoupaly jak z domácího trhu, tak i trhu vývozního. V roce 2003 Čína vyvezla okolo 43 tisíc automobilů, což byl 96% nárůst oproti předchozímu roku. Během nadcházejících dvou let se počet vyexportovaných automobilů více jak zčtyřnásobil (Yunyun 2006).

Poměrně dobrou pozici si čínský automobilový průmysl vybudoval v Německu, což Čínská lidová republika brala jako předzvěst možného úspěchu i na mezinárodní úrovni. Velký úspěch jak na německém, tak i na mezinárodním trhu zaznamenala také např. čínská společnost Haier vyrábějící domácí spotřebiče (Yunyun 2006).

Většina z vyvážených čínských aut se však prodávala v méně rozvinutých zemích jihovýchodní Asie, Středního východu, Afriky nebo Latinské Ameriky. Přestože tržby z rozvojových zemí rostly, čínské ambiciózní plány na rozšíření obchodu do rozvinutých zemí víceméně selhávaly. Hlavním důvodem byla nízká kvalita dodávaného zboží. Například společnosti jako Geely a Chery

Automobile¹³ kvůli problémům s kvalitou dodávaného zboží několikrát odložily vstup na americký trh (Yunyun 2006).

Zhang Ji z čínského Ministerstva pro obchod nastínil, kde pravděpodobně nastala chyba. Prohlásil, že Číně nechybí tzv. smysl pro kvalitu, ale že země jen podcenila poptávku po kvalitě na mezinárodním trhu (Yunyun 2006).

Společnosti ze Spojených států i přesto viděly v automobilovém průmyslu Číny potenciál a vyhledávaly spolupráci s čínskými výrobci. Kvůli již zmíněným problémům firmy Chery Automobile sice nejdříve selhala spolupráce s americkou Visionary Vehicle LLC, ale v roce 2007 začal Chery Automobile již bez problémů spolupracovat s americkou společností Chrysler Group, která byla třetím největším výrobcem aut v USA (Yunyun 2006; Wang 2010: 194).

4.4 Čína jako strategický partner v novém tisíciletí

Teroristické útoky z 11. září 2001 změnilly povahu americké zahraniční a obranné politiky nejen vůči muslimskému světu, nýbrž i samotné Číně. Před útoky nově zvolený prezident George Bush mladší Čínu považoval spíše za strategického rivala. Bushova administrativa krátce před útoky v rámci zprávy Quadrennial Defense Review oznámila, že i když Spojené státy v blízké budoucnosti nebudou čelit žádnému soupeři, přesto nebezpečný potenciál existuje v oblastech amerických zájmů. V oblasti Asie se dle výroku vyskytovaly státy, které teoreticky mohly získat dostatečné vojenské kapacity, a tím potenciálně ohrozit stabilitu v oblastech amerických zájmů a stát se vojenským konkurentem pro Spojené státy (Huisken 2010: 90).

I přestože se ve zmíněném oznámení implicitně nezmiňuje o Číně. Akademici a jiní pozorovatelé se shodují, že právě Čína byla hlavním adresátem sdělení (Huisken 2010: 90).

Po útocích se situace obrátila a americká administrativa začala v Číně opět vidět strategického spojence. Vzápětí tak prezident Bush ujistil Čínu,

¹³ Firma Chery Automobile byla největší čínský automobilový exportér (Wang 2010: 194).

že vzájemné vazby mezi zeměmi jsou silné, vyspělé, respektované a důležité pro oba národy i pro celý zbytek světa (Wang 2010: 194–195).

V roce 2005 Ministerstvo zahraničních věcí USA nabídlo Číně stát se tzv. zodpovědnou zainteresovanou stranou¹⁴ světového systému. Z hlediska Spojených států to můžeme chápat jako vstřícné gesto, které dokládá, že USA uznávají existující čínskou moc. Čína však k návrhu nepodala žádnou zásadní odpověď, a tak ve zprávě Quadrennial Defense Review z roku 2006 Spojené státy opět nahlížely na Čínu jako na největšího potenciálního vojenského soupeře pro Spojené státy při zaměření se na čínské armádní kapacity (Huisken 2010: 90–91).

Bates Gill z Centra pro strategická a mezinárodní studia připomněl, že koncept zúčastněných stran není systémem kontroly, který by Spojené státy používaly na zaznamenávání čínského pokroku, jde totiž o proces vzájemného přizpůsobování a dialogu o překrývajících se zájmech států. I když se Čína v roce 2005 nijak zásadně ke konceptu nevyjádřila, tak se podle Batese Gilla pomalu stávala jeho součástí. Země totiž prokazovala rostoucí ochotu podílet se na globálních veřejných statcích včetně hospodářské stability a růstu, nešíření jaderných zbraní a regionální bezpečnosti. Čína však stále zaostávala v oblasti lidských práv, poznamenal dále Gill, ale celkové trendy naznačovaly, že Peking si byl dobře vědom svého podílu na mezinárodním pořádku a bral svou odpovědnost vážně (Gill-Blumenthal-Swaine-Tuchman Mathews 2007).

4.4.1 Americko-čínský strategicko-ekonomický dialog a Americko-čínský strategický a ekonomický dialog

Jako arénu pro debaty o vzájemných ekonomických vztazích založil v roce 2006 prezident George Bush ml. novou instituci nazvanou Americko-čínský strategicko-ekonomický dialog. Jednalo se o prostor, kde se oba hlavní představitelé států dvakrát za rok scházeli a prodiskutovali

¹⁴ V originálním znění: responsible stakeholder. Země, které jsou zodpovědnými zainteresovanými stranami, spatřují svůj národní zájem v zachování zdravého mezinárodního systému (Gill-Blumenthal-Swaine-Tuchman Mathews 2007).

spolu svá stanoviska k ekonomické kooperaci (Council on Foreign Relations 2014).

Po nástupu Baracka Obamy do Bílého domu změnila v roce 2009 tato instituce svůj název. Byla přejmenována na Americko-čínský strategický a ekonomický dialog, u kterého schůzky probíhají na roční bázi. Oblasti ekonomického charakteru byly svěřeny pod správu Ministerstva financí USA a strategické záležitosti pod správu Ministerstva zahraničních věcí USA (Council on Foreign Relations 2014).

Tato instituce má relativně velký význam, neboť dává oběma aktérům prostor stabilizovat vývoj při možném zhoršení vzájemných vztahů. Častým výsledkem setkání je například vytvoření sdílených pracovních skupin pro široké spektrum otázek. V roce 2013 byly například vytvořeny: Cyber Working Group, U.S.-China Climate Change Working Group, International Economic Affairs Consultation, Legal Advisors Consultation, Dialogue on Global Development a další (Shambaugh 2013).

4.5 Hospodářská recese

Od roku 2005 byla Čína na dobré cestě zařadit se mezi tři státy s největšími ekonomikami světa. Podle statistiky zahraničního obchodu USA, Čína sesadila z pomyslného žebříčku Mexiko jako druhého největšího obchodního partnera USA v letech 2005 a 2006 (Wang 2010: 185). V roce 2008 se pak nakonec stala třetí největší světovou zemí, když v hospodářském růstu předstihla Německo (Seager 2009).

V následujících letech však přišlo ekonomické zpomalení v důsledku globální ekonomické recese. Ta však na vývoj americko-čínských obchodních vztahů neměla drastický dopad, jak dokazují hodnoty importu a exportu v letech 2008 a 2009, kterým se budu věnovat dále v této kapitole. Číně ve zmíněných letech sice klesly hodnoty zahraničního obchodu a zpomalil se růst HDP, Čínská vláda však podnikla mnohá ekonomická opatření ke stimulování ekonomiky a minimalizování dopadů krize na vlastní ekonomický vývoj. Nejdůležitějším

prostředkem boje proti dopadům ekonomické recese bylo oživení domácích investic a domácí spotřeby (Morrison 2014: 3).

Čína i Spojené státy potřebují pro vzájemnou ekonomicko-obchodní kooperaci stabilní finanční systém globálního obchodu. Zároveň má jejich vztah dalekosáhlé důsledky pro jeho hladké fungování, poněvadž tyto dvě ekonomiky jsou stále více navzájem propojeny prostřednictvím toků zboží, finančního kapitálu a osob. Globální krize tak ještě více posílila vazby mezi státy. I přestože se objevovaly konfrontace jako například americké volání po čínské úpravě měnového kurzu pod pohrůžkou uložení velkých cel na dovoz z Číny, společné ekonomické zájmy zemí umožnily situaci vyřešit (Prasad 2009).

Čínskou alternativní možností, jak dosáhnout přebytku na běžném účtu vedle vývozu do USA a jiných vyspělých zemí, byla úprava již zmíněného měnového kurzu společně s nákupem amerických státních dluhopisů, pro které americká strana hledala kupce, aby mohla financovat svůj rozpočtový deficit (Prasad 2009).

O zhodnocení měnového kurzu čínského jüanu se Spojené státy snažily již od roku 2003, neboť se domnívaly, že by tak mohly snížit svůj obchodní deficit. Do roku 2011 tak byla čínská měna zhodnocena o 35 %, avšak deficit narostl ve stejném období o 56 % na 315 miliard v roce 2012, což prokázalo, že americká domněnka byla mylná (Shixin 2014).

Zatímco se tedy americká ekonomika zmítala v problémech, Čína během recese stoupala a v roce 2010 se stala druhou největší světovou ekonomikou, kdy na pomyslném druhém místě vystřídala Japonsko (Nye 2010: 143; McCurry-Kollewe 2011).

4.6 Rok 2013 a nejnovější vývoj

Rok 2013 si můžeme pro ilustraci označit jako rok, kdy se odehrály tři změny v oblasti americko-čínských obchodních vztahů. Jednou z nich byl růst čínských investic v USA, které se nově zvýšily rychlejším tempem než americké investice v Číně.

Obě země do sebe vzájemně investují velké finanční prostředky. Od roku 1980 do roku 2013 Spojené státy do Číny investovaly více než 72 miliard amerických dolarů. V roce 2012 americké investice v Číně vzrostly o 4,5 % oproti předchozímu roku na 3,3 miliardy dolarů a od ledna do října 2013 byly investice na hranici 2,6 miliard dolarů, což bylo o 16 % více než ve stejném období v roce 2012. Od finanční krize v roce 2008 vzrůstal počet čínských velkých a středních podniků, které projevily zájem o investování v USA. Od ledna do října 2013 vrostly pak čínské investice o více jak 227 % oproti předchozímu období (Shixin 2014).

Další změna nastala i v oblasti tempa růstu exportu, neboť americký vývoz do Číny začal růst rychlejším tempem než čínský do USA. Čína představovala pro Ameriku rychle rostoucí tržní místo pro exportní komodity. Od roku 2010 se země stala největším exportním trhem Spojených států pro potravinářský sektor (Shixin 2014).

Třetí změnou bylo urychlení procesu globalizace čínského jüanu. Během recese se totiž ukázalo, že světový finanční systém orientovaný na americký dolar nemusí být vždy výhodný, Číně se tak naskytla nečekaná příležitost pro globalizaci své měny. Prvním krokem, který země v tomto směru uskutečnila, bylo podpoření směnitelnosti jüanu se zahraničními měnami (Shixin 2014).

Zahraniční obchod realizovaný v jüanech dosáhl hodnoty 2,32 bilionů v období od prosince 2008 do října 2013. Obchody probíhaly se 23 zeměmi a oblastmi včetně Jižní Koreje, Hongkongu, Malajsie, Singapuru, Nového Zélandu, Austrálie, Brazílie a Anglie. V říjnu 2013 Čína dále směnila 350 miliard jüanů s Evropskou centrální bankou, což byl zlomový okamžik pro prosazování nové čínské strategie. V září 2013 pak Banka pro mezinárodní vyrovnání plateb oznámila, že čínský jüan obsadil deváté místo v žebříčku nejobchodovatelnějších měn světa (Shixin 2014).

Dalšími kroky je podpora směnitelnosti jüanu s dalšími volně směnitelnými měnami a dále dosáhnout v blízké budoucnosti toho, aby byl jako měna zahrnut do tzv. koše měn, podle kterého se stanovuje hodnota měnové jednotky SDR¹⁵ používané v rámci Mezinárodního měnového fondu (Shixin 2014).

4.7 Ekonomické ukazatele

4.7.1 Čínské HDP

Čínské HDP zažilo v roce 1990 nejnižší nárůst hodnot od konce 70. let a společně s rokem 1989 patří v hodnotách růstu k nejmenším. V roce 1990 byl růst pouze 3,8%. V následujícím roce však HDP začalo opět narůstat obvyklým tempem a v roce 1992 byl nárůst dokonce 14,2%. Po té až do roku 1999 nárůsty postupně klesaly, průměrný nárůst od roku 1993 do 1999 byl okolo 10% (Morrison 2014: 4).

V období od roku 2000 až do roku 2007 čísla HDP opět stoupala. Rok 2007 pak zaznamenal opět mimořádný meziroční nárůst v hodnotě 14,2%. V průměru byl nárůst ve zmíněném osmiletém období přibližně 10,5% (Morrison 2014: 4).

V roce 2008 pak čísla opět poklesla na hodnotu 9,6%. Od té doby meziroční růst již nebyl tak extrémní a hranici 10% nepřesáhl, nelze ho však považovat za nevýznamný. Statistiky hovoří, že průměrný růst byl necelých 9% za časové období od roku 2008 do roku 2013, přičemž se v posledních letech pohyboval na 7,7%, což znamená nejmenší meziroční nárůsty od roku 1990 (Morrison 2014: 4).

4.7.2 Americký import z Číny – dle amerických statistik

I přes sankční politiku USA na počátku 90. let nedošlo ke snížení celkového objemu amerického dovozu, ba naopak. Rok 1991 vykazuje hodnotu 19 miliard amerických dolarů, což je například o necelé 4 miliardy více než

¹⁵ SDR = Special Drawing Rights. V rámci SDR jsou obsaženy tyto měny v poměru: americký dolar 41,9%, euro 37,4%, britská libra 11,3% a japonský jen 9,4% (Shixin 2014).

v předchozím roce a o přibližně 7 miliard více než v roce 1989 (Wang 2010: 186).

Po celá 90. léta pak hodnoty importu vykazují stabilně vzestupnou tendenci až do roku 2000, kdy se celkový vývoz dostává na hranici 100 miliard dolarů. V novém tisíciletí, tedy po vstupu Číny do WTO, pak americký import do Číny dále rostl, přičemž největší nárůsty jsou zaznamenány mezi lety 2003 a 2007, kdy se meziročně objem dovezeného zboží zvyšoval v intervalu od 40 do 50 miliard. V roce 2008 pak v důsledku krize dochází ke zpomalení růstu, kdy hodnota importu z Číny tvořila 337,8 miliard. V následujícím roce pak nastal pokles na 296,4 miliard (Wang 2010: 186). V roce 2010 pak čísla opět výrazně stoupla o téměř 70 miliard dolarů. A vzestup pokračoval až do roku 2014, kdy statistiky ukázaly hodnotu 467 miliard (United States Census Bureau 2015).

4.7.3 Americký export do Číny – dle amerických statistik

Objem celkového vývozu do Číny se v roce 1990 snížil při porovnání s předchozími lety, avšak od roku 1991 hodnoty exportu stoupaly až do roku 2008, kdy dosáhly svého vrcholu. V roce 2008 se americký dovoz pohyboval okolo 71,5 miliardy amerických dolarů. V roce 2009 pak kvůli ekonomické krizi klesl na hodnotu 69,6 miliard (Wang 2010: 186). Po drobném poklesu hodnoty opět začaly stoupat a v roce 2014 byl celkový americký export v hodnotách 124 miliard dolarů (United States Census Bureau 2015).

4.7.4 Čínský export do USA – dle čínských statistik

Hodnoty čínských statistik opět zcela neodpovídají americkým. V rámci čínského exportu do USA za rok 1989 a 1990 čínské statistiky navíc ani nekopírují trend americké statistiky o růstu amerického importu. V roce 1990 totiž byl v čínských statistikách čínského vývozu zaznamenán drobný pokles hodnot. V následujících letech pak čínské hodnoty vykazují stejný trend postupného stabilního růstu jako hodnoty americké. Nejvíce vyexportovaného zboží bylo v roce 2008, po kterém nastal relativně slabý propad o necelých 30 miliard amerických dolarů na hodnotu 220,8 miliard (Wang 2010: 187).

4.7.5 Čínský import u USA – dle čínských statistik

Čínský dovoz žádný pokles na přelomu 80. a 90. let nezaznamenal a rostl až do období ekonomické recese. Stejně jako všechny předchozí obchodní ukazatelé zaznamenal meziroční pokles o necelé 4 miliardy amerických dolarů až v roce 2009 (Wang 2010: 187).

4.7.6 Bilaterální obchod a obchodní deficit

Pro Spojené státy představoval v 90. letech obchod s Čínskou lidovou republikou v průměru 4,3 % celkového zahraničního obchodu, přičemž v roce 1991 jen 2,8 % a v roce 1999 5,5 %. V roce 2004 pak bilaterální obchod zaujímal desetinu z celkového zahraničního obchodu USA. V roce 2009 pak 14 %, přičemž se zároveň jednalo o téměř 2% nárůst oproti předchozímu roku (Wang 2010: 186).

Čínský zahraniční obchod s USA měl především v 90. letech větší podíl na celkovém zahraničním obchodu země, než jaký měla Čína pro obchodování Spojených států. Procentuálně se hodnoty střídavě pohybovaly od 10 % do 17 % po celé sledované období (Wang 2010: 187).

Obchodní bilance v žádném roce nebyla vyrovnaná. Obchodní bilance Čínské lidové republiky byla většinou aktivní, což znamená, že země více vyvezla, než dovezla, avšak pro Spojené státy byla pokaždé pasivní (Wang 2010: 186–187). Mezi lety 1996 a 2008 vzrostl americký deficit z necelých 40 miliard amerických dolarů na 266 miliard (Wang 2010: 186–187). V loňském roce přesáhly hodnoty amerického obchodního deficitu 342 miliard (United States Census Bureau 2015).

5 Závěr

Vývoj americko-čínských obchodních vztahů byl od počátku 70. let do současnosti plný významných okamžiků. Všichni američtí prezidenti, jejichž administrativy se problematikou Číny zabývaly, řadili dobré vztahy s touto asijskou zemí na prioritní pozici amerického zájmu. Pro každého z nich byly však důvody pro zlepšování vzájemných vztahů odlišné. Někteří upřednostňovali strategický význam Číny, jiní později i její význam ekonomický. Nezáleželo na tom, zda byl prezident z Republikánské či Demokratické strany, nakonec si vždy zvolil pragmatický přístup k Číně ve své zahraničně-politické strategii.

Do roku 1979 byl vývoj vzájemných vztahů omezený z důvodu neplnohodnotného dokončení normalizace vztahů. K tomu došlo až podepsáním dokumentu nazvaným Společné komuniké o navázání diplomatických vztahů. Pokud však bereme v úvahu fakt, že v předchozím desetiletí byla Čína od Spojených států naprosto izolovaná, můžeme i obchodně-ekonomické vztahy v 70. letech považovat za relativně úspěšné a to především díky administrativě prezidenta Nixona, který se rozhodl s ČLR navázat kontakt. Pro Spojené státy Čína představovala v té době především v geopolitické souvislosti strategického spojence. Ekonomické vztahy hrály tou dobou podřadnou roli.

Situace se změnila v 80. letech, kdy vztahy byly již plně diplomaticky normalizované. V té době se totiž Čína takzvaně otevřela světu prostřednictvím realizování modernizačních reforem. Spojené státy změny v Číně velmi pozitivně vnímaly, země se tak mohla pro USA stát řádným partnerem i v obchodně-ekonomických vztazích. Postupně udělovaly Číně různé obchodní statusy, které měly usnadnit a především zvýhodnit bilaterální obchod. Číně byl tak postupně přiřknut status P a později skupiny V, jež byl určen pro státy, které byly Spojenými státy označovány za přátelské země.

Tok financí a investic tak mohl proudit oběma směry, hodnoty exportu i importu postupně rostly. 80. léta tak můžeme považovat za období expandování vzájemných vztahů. V té době se ale také objevil obchodní deficit, který obzvláště pro americkou stranu od tohoto období neustále narůstá.

Od 80. let velmi rychlým tempem narůstá i čínské HDP. Při pohledu na graf růstu HDP Číny, který lze nalézt v příloze práce, můžeme zjistit, že od roku 1979 do 2013 s průměrným meziročním růstem v hodnotě okolo 10 % byla země schopná zdvojnásobit svou ekonomickou sílu každých osm let. V posledních letech statistiky sice vykazují nižší růst než v rocích předešlých okolo 7 %, avšak ani tyto výsledky nemůžeme považovat za zanedbatelné.

Z toho vyplývá, že rostoucí čínská ekonomická síla nemohla být Spojenými státy ignorována. Když v roce 1989 došlo k masovému porušení lidských práv při masakru na náměstí Nebeského klidu v Pekingu, reakce americké strany byla velmi pragmatická. Uvalily vůči Číně sankce převážně na vojenský sektor a vyspělé technologie, které však z dlouhodobého hlediska významným způsobem nesnížily mezistátní obchod.

V 90. letech se tak dostávala do diskuze nová témata, která neměla v době studené války takový význam. Jedním z nich bylo například již zmíněné dodržování lidských práv. I přestože se tak objevil možný podnět pro přerušování vzájemných vztahů, americká administrativa se zachovala uvědoměle a rozhodla se od Číny nedistancovat.

Ve všech kapitolách se zmiňují o udělování čínské doložky nejvyšších výhod, která především na půdě americké vlády působila rozepře dlouhou řadu let, neboť právě téma jejího udělování nabylo lidsko-právní podstaty již v 70. letech. O pomyslné oddělení doložky od dodržování lidských práv v Číně se zasloužil prezident Clinton. Konečného vyřešení se celá situace dočkala až poté, co Čína vstoupila do Světové obchodní organizace (WTO) na začátku nového tisíciletí. Po vstupu do WTO, který Číně garantoval nediskriminační zacházení, obchodně-ekonomické vztahy ještě více nabyly na síle a až do

hospodářské recese v roce 2008 všechny ekonomické ukazatele vykazovaly růst. Ke zpomalení a poklesu hodnot však došlo jen v roce 2009, poté opět nastal růst.

Hospodářská recese oslabila Spojené státy, ale na samotnou Čínu měla minimální vliv, země dále posilovala svou ekonomiku a postupně stoupala v pomyslném žebříčku největších ekonomik světa až do roku 2014, kdy se dostala na první místo a předstihla tak USA. Z toho plyne, že v současné době vztah mezi těmito státy je zároveň vztahem zemí s největšími světovými ekonomikami, a tudíž je velmi důležitý pro fungování globálního finančního systému.

Největší problém v obchodních vztazích nastává pro Spojené státy v již zmíněné nevyrovnané obchodní bilanci, která vytváří pro USA výrazný obchodní deficit. Obchodní bilance USA je tedy pasivní. Oproti tomu aktivní obchodní bilanci vykazuje Čína, která si svůj přebytek na běžném účtu dále zvyšuje i nákupem amerických dluhopisů.

Důležité je podotknout, že pasivní obchodní bilanci nemají Spojené státy jen s Čínou. Celkový americký zahraniční obchod se všemi státy je deficitní, avšak deficit vzniklý obchodem s Čínou tvoří na celkovém deficitu významný podíl, protože ČLR patří v současnosti k hlavním americkým obchodním partnerům.

6 Seznam literatury

Amnesty International (2013). *Výročí masakru na pekingském náměstí Nebeského klidu: Čína musí konečně vyšetřit vojenský zásah* (<http://www.amnesty.cz/z790/vyroci-masakru-na-pekingskem-namesti-nebeskeho-klidu-cina-musi-konecne-vysetrit-vojensky-zasah>, 4. 4. 2015).

American Economic Alert (2015). *Big Emerging Markets (BEM)* (http://americaneconomicalert.org/view_glossary.asp?Prod_ID=238, 12. 4. 2014).

Barnett, A. Doak (1986). Ten years after Mao. *Foreign Affairs*, 65 (1), s. 37-65.

Bureau of Labor Statistics (2015). *Consumer Price Index* (www.bls.gov/cpi, 13. 3. 2015).

Burián, Zdeněk (2000). Čína má doložku nejvyšších výhod. *Kurzy.cz*. 25. 5. 2000 (<http://www.kurzy.cz/zpravy/9013-cina-ma-dolozku-nejvyssich-vyhod/>, 18. 1. 2015).

Cohen, Warren I. (2010). *America's response to China, A History of Sino-American relations* (New York: Columbia University press).

Council on Foreign Relations (2014). *United States-China Strategic Economic Dialogue* (<http://www.cfr.org/china/united-states-china-strategic-economic-dialogue/p12256>, 11. 4. 2015).

Eckstein, Alexander (1975). China's Trade Policy and Sino-American Relations. *Foreign Affairs* 54 (1), s. 134–154.

Daniel, Jan (2012). GP Briefing: Kam kráčíš, Číno?. *Global politics*. 11. 6. 2012 (<http://www.globalpolitics.cz/redakce/kam-kracis-cino>, 4. 4. 2015).

Duncan, Hugo – Martosko, David (2014). America usurped: China becomes world's largest economy - putting USA in second place for the first time in 142

years. *MailOnline* 9. 10. 2014 (<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2785905/China-overtakes-U-S-world-s-largest-economy-IMF-says-economy-worth-17-6trillion-America-falls-second-place-time-1872.html>, 15. 12. 2014).

Fisher, Max (2013). This surprising chart shows which countries own the most U.S. debt. *The Washington post*. 10. 10. 2013 (<http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2013/10/10/this-surprising-chart-shows-which-countries-own-the-most-u-s-debt/>, 1. 12. 2014).

Fingar, Thomas – Jishe, Fan (2013). Ties that Bind: Strategic Stability in the US–China Relationship. *The Washington Quartely* 36 (4), s. 125–138.

Gill, Bates – Blumenthal, Dan – Swaine, Michael D. – Tuchman Mathews, Jessica (2007). China as a Responsible Stakeholder. *Carnegie Endowment For International Peace*. 11. 6. 2007 (<http://carnegieendowment.org/2007/06/11/china-as-responsible-stakeholder/2kt>, 6. 4. 2015).

Huang, Yasheng (2010). China Boom: Rural China in the 1980s. *The China boom project* 1. 7. 2010 (http://cms.chinaboom.asiasociety.org/sites/cms.chinaboom.asiasociety.org/files/Huang-RuralChinainthe1980s_0.pdf, 7. 3. 2015), s. 1–20.

Human Rights Watch (2015). *China* (<http://www.hrw.org/legacy/reports/1990/WR90/ASIA.BOU-04.htm#TopOfPage>, 5. 4. 2015).

Huisken, Ronald (2010). *Introducing China: The World's Oldest Great Power Charts Its Next Comeback* (Canberra: ANU E PRESS).

Los Angeles Times (1990). *President Bush Renews China's Favored-Nation Trading Status* (http://articles.latimes.com/1990-06-03/opinion/op-670_1_most-favored-nation-bush-administration-favored-nation-trading-status, 3. 4. 2015).

McCurry, Justin – Kollwe, Julia (2011). China overtakes Japan as world's second-largest economy. *The Guardian*

(<http://www.theguardian.com/business/2011/feb/14/china-second-largest-economy>, 10. 4. 2015).

Ministerstvo průmyslu a obchodu (2010). *Základní informace k WTO a DDA*

(<http://www.mpo.cz/dokument7894.html>, 6. 4. 2015).

Morrison, Wayne M. (2014). China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States. *Congressional Research Service*. 9. 10. 2014 (<https://fas.org/sgp/crs/row/RL33534.pdf>, 3. 3. 2015), s. 1–38.

Mwaura, Grace – Sutton, John – Roberts, Diane (1998). Corporate and national culture – an irreconcilable dilemma for the hospitality manager? *International Journal of Contemporary Hospitality Management* 10 (6), s. 212-210.

Natoaktual (2011). *USA v Afghánistánu, Indie a Pákistán: dilemata dvouúrovňové hry* (http://www.natoaktual.cz/usa-v-afghanistanu-indie-a-pakistan-dilemata-dvouuovnovne-hry-pbc-na_analyzy.aspx?c=A110117_121617_na_analyzy_m02, 11. 4. 2015).

Nojeim Michael J. – Kilroy David P. (2011). *Days of Decision: Turning Points in U.S. Foreign Policy* (Dulles: Potomac books).

Nye Jr., Joseph S. (2010). American and Chinese Power after the Financial Crisis. *The Washington Quartely* 33 (4), s. 143–153.

OSN (2014). *Resolutions adopted by The General Assembly during its twenty-sixth session* (<http://www.un.org/documents/ga/res/26/ares26.htm>, 2. 12. 2014).

Prasad, Eswar (2009). The Effect of the Crisis on the U.S.-China Economic Relationship. *Brookings*

(<http://www.brookings.edu/research/testimony/2009/02/17-chinas-economy-prasad>, 9. 4. 2015).

Pearson, Margaret M. (1992). *Joint Ventures in the People's Republic of China: The Control of Foreign Direct Investment under Socialism* (Princeton: Princeton University Press).

Reagan, Ronald (1984). *Radio Address to the Nation on the Trip to China* (<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=39837>, 15. 3. 2015).

Rennack, Dianne E. (2005). China: Economic Sanctions, *CRS Report for Congress* (<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/crs/rl31910.pdf>, 28. 3. 2015) s. 1–9.

Rudolf, Petr (1998). Zadržování prostřednictvím zapojování - politika USA vůči Číně v protikladu zájmů. *Mezinárodní vztahy* 33 (1), s. 37–50.

Seager, Ashley (2009). China becomes world's third largest economy. *The Guardian* (<http://www.theguardian.com/business/2009/jan/14/china-world-economic-growth>, 10. 4. 2015).

Shambaugh, David (2013). A Big Step Forward in U.S.-China Relations. *China US Focus* (<http://www.chinausfocus.com/foreign-policy/a-big-step-forward-in-u-s-china-relations/>, 12. 4. 2015).

Shixin, Zhou (2014). A Shift in Sino-US Economic and Trade Relations. *China US Focus* (<http://www.chinausfocus.com/finance-economy/a-shift-in-sino-us-economic-and-trade-relations/>, 11. 4. 2015).

Suchý, Petr (2004). *Reagan a říše zla, Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: CDK).

Sutter, Robert G. (2010). *U.S.-Chinese relations, perilous past, pragmatic present* (Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers).

Svoboda, Gustav (1991). Operace v oblasti výroby: Společné podnikání se zahraničními parametry. In: Černošková, Eva a kolektiv, *Operace v zahraničním obchodě* (Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze) s. 80–90.

TECRO (2012). *Taiwan-U.S. Relations*

(<http://www.taiwanembassy.org/US/ct.asp?xItem=266456&CtNode=2297&mp=12&xp1=12>, 1. 12. 2014).

Terrill, Ross (1980). US-China Relations. *The Australian Journal of Chinese Affairs* 3, s. 99–111.

Tindall George B. – Shi David E. (1998). *Dějiny Spojených států amerických* (Praha: NLN).

Tyler, Patrick E. (1999). A. Doak Barnett Dies; China Scholar, 77, *The New York Times* (<http://www.nytimes.com/1999/03/19/world/a-doak-barnett-dies-china-scholar-77.html>, 12. 4. 2015)

Tung, Rosalie L. (1982). *U.S.–China Trade Negotiations* (Oxford: Pergamon policy studies).

United States Census Bureau (2015). Trade in Goods with China (<https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>, 12. 4. 2015).

U.S. Department of State (2014). *Biographies of The Secretaries of State: Henry Alfred Kissinger* (<http://history.state.gov/departmenthistory/people/kissinger-henry-a>, 20. 12. 2014).

Vávra, Aleš (2002). Kdo vydělá na vstupu Číny do WTO?. *Kurzy.cz* (<http://www.kurzy.cz/zpravy/34752-kdo-vydela-na-vstupu-ciny-do-wto/>, 6. 4. 2015).

Wang, Dong (2010). China's Trade Relations with the United States in Perspective. *Journal of Current Chinese Affairs* 39 (3), s. 165–210.

Woods, Randall Bennett (2005). *Quest for Identity: America since 1945* (New York: Cambridge University Press).

World bank (2015). *Gross Domestic Product*

(http://www.google.cz/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_mktp_cd&idim=country:USA:CHN&hl=en&dl=en, 2. 1. 2015).

Yunyun, Liu (2006). Growing Pains or Growing Gains?. *Beijing Review* (http://www.bjreview.com.cn/business/txt/2006-12/23/content_51827.htm, 6. 4. 2015).

Zeng, Ka (2004). *Trade Threats, Trade Wars: Bargaining, Retaliation, and American Coercive Diplomacy* (Ann Arbor: University of Michigan Press).

7 Resumé

My Bachelor thesis deals with the development of U.S.-China business relations since the 1970s. The development is described by bilateral import, export trends and statistics together with trade balance. The time period covers the administrations of eight American presidents. No matter if they were the Republicans or the Democrats, they all finally chose/ exercised pragmatic approaches towards China to ensure the best outcome for American interests despite many preceding political disputes concerning U.S.-China relations. One of the long-running disputes was over the negotiations of Chinese Most favoured nation status (MFN) which I mention in all three chapters.

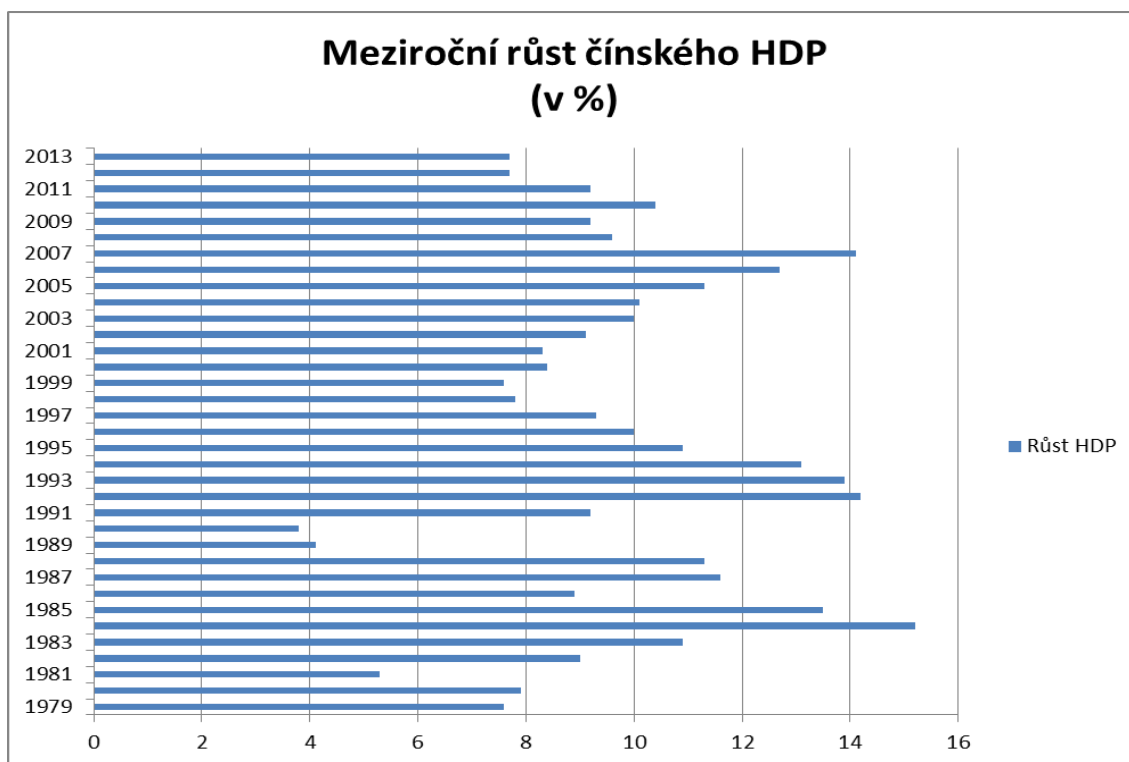
The growth of Chinese economic power is proved by the annual Chinese growth of GDP. It also shows how China has become the country of great importance to The United states. Throughout my essay it is seen the Chinese transformation from American strategic partner to the economic one as well as the increasing mutual interdependence.

In the first chapter I describe the period of the 1970s, which might be considered as the beginning of the relationship after many years which those states spent in isolation.

The second chapter focuses on Chinese Four modernization reforms and their impact on the U.S.-China relationship.

In the last chapter I deal with two issues. Firstly, it is the aftermath of Tiananmen square protests in 1989 and the negotiations of Chinese MFN status. Secondly, I describe the development in the 21st century after China joined WTO.

8 Příloha

(zpracování vlastní dle Morrison 2014: 4).